

ROMÂNII SĂTMĂRENI ÎN APĂRAREA LICEULUI ROMÂNESC DE LA BEIUȘ

Mihaela SĂLCEANU

Abstract: *The cornerstone of the Beiuș gymnasium was laid by the Greek Catholic bishop Samuil Vulcan, according to a document dated October 6th 1828. The founding of the gymnasium was an event of great significance for the Romanians in Transylvania, since it trained Romanian intellectuals which became the forebearers of cultural and political emancipation of Transylvanian Romanians. The hungarization offensive made way towards the Beiuș highschool, the only Romanian highschool in the Western regions of Transylvania which during the 1852-1890 period prepared over 725 future intellectuals.*

Founded by the great Romanian patriot Samuil Vulcan, the school didn't just train people of great intellectual tenure, but also forged characters, reinforcing in young Vulcanians love for the People and Nation and their faith towards God, shaping powerful personalities, like that schoolboy Borgovan, the 6th grader which in 1888, on the occasion of the visitation by the Hungarian Roman Catholic bishop of Oradea in town, took down the Hungarian flag, a deed for which he was sentenced to one month in prison and a fine of 50 guildens. This deed was also followed by the dismissal of headmaster Petru Mihuț and three members of the teaching corps, and Hungarian language was imposed for all disciplines in the upper grades of the gymnasium, except for religion and Romanian language, a situation that persisted up to the end of World War I. Bishop Mihail Pavel managed to maintain the national and ecclesiastical character of the institute. Even if Hungarian was the teaching language, he lived by the conviction that Romanian youth led and instructed by these heroes will come victorious out of school.

The Satu Mare citizens solidarity is manifesting in 1881 too, when the Beiuș highschool was in a critical situation and it had to adapt itself to the demands of the 1879 public education law. To ensure the necessary funding, headmaster Petru Mihuț launches an appeal to Romanians, demanding support for this highschool by donations. Donated money was meager and came from modest countryside priests, schoolmasters, pupils and peasants. From Satu Mare we may record George Mureșan, Sabin Coroianu, Archpriest George Papp, Ioan Fărcaș etc.

The Hungarian government's attitude caused a vehement reaction from either priests or Romanian public opinion. Worth mentioning are the general assemblies held in the 8 parishes of Satu Mare in the month of April 1890, which supported the cause of the Beiuș gymnasium, stating that this situation might extend anytime upon the town of Satu Mare itself, drafting a statement to be sent to the bishop of Oradea. The draft contained ideas regarding use of Romanian language in schools, which we will find again later in the 1892 Memorandum.

Keywords: *Beiuș gymnasium, Satu Mare, Mihai Pavel, sinod episcopal.*

Subiectul pe care îl vom dezbate în articolul de față se referă la atitudinea românilor sătmăreni față de încercările de maghiarizare a autorităților și trebuie privit în contextul mai general al situației minorităților naționale din cadrul regatului maghiar în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și mai ales după încheierea pactului dualist austro-ungar din anul 1867¹.

După cum afirmă unul dintre cei mai obiectivi istorici maghiari contemporani: „Pactul dualist, care a adus pacea între suveran și nobilimea mare și mijlocie - în detrimentul slavilor de sud, al slovacilor și al românilor - a dat cale liberă acestei orbiri și acestor excese, situație care a determinat instalarea, la nivelul clasei conducătoare din Ungaria, a unei clase politice induse de ideea de bază a unității statale, formulată de Kossuth încă din 1848 și de Deák în 1867: în Ungaria există naționalități, dar numai o națiune”².

Trei sunt pilonii principali ai compromisului din 1867, operă a marelui bărbat de stat liberal Deák Ferenc (1803-1876)³: unirea Transilvaniei cu Ungaria, compromisul croat și legea naționalităților (Legea CXLIV din 1868). Deák era și el adeptul maghiarizării diferitelor naționalități ale regatului, dar continuând linia moderată a lui Széchenyi István (1791-1860)⁴, credea că o politică moderată și concesiile vor impune cultura maghiară pe care el o credea superioară față de cele ale naționalităților, mai ales prin forța sa morală și o superioritate înăscută. Legea care garanta egalitatea în drepturi a naționalităților a fost citată ca o dovadă fără pereche a toleranței rasiale a Regatului Ungariei. Însă, după cum remarca Seton Watson, legea suferea de „un viciu esențial - acela de a rămâne de la început literă moartă”⁵.

Pentru subiectul nostru pe noi ne interesează punctul 5, paragraful 17, în care se vorbea despre educație: „Fiind știut că instrucția publică, din punctul de vedere al culturii și a binelui general, este una dintre misiunile cele mai înalte ale statului, acesta este obligat de a asigura tuturor cetățenilor, oricărei naționalități care forma o proporție suficient de importantă, posibilitatea de a obține în vecinătatea lor instrucție în limba maternă până la începutul învățământului superior”⁶.

Articolul de lege XXXVIII din 1868 în 148 de paragrafe stabilește și reglementează învățământul școlar în școlile populare. Cel mai important paragraf este acela în care se stabilea că dreptul de a înființa școli îl are nu numai statul ci, și toate confesiunile religioase, comunele politice, chiar și persoanele private, consorții, societăți, iar limba de predare o va stabili inițiatorul. Se puteau înființa școli elementare și superioare populare, școli civile și școli normale (preparandii care pregăteau învățători)⁷.

„Bună și folositoare ar fi fost această lege spune G. Barițiu așa precum fusese ea redactată sub ministrul Oetves⁸, după modelele împrumutate din alte state. Însă după moartea aceluși ministru au și început a o modifica și schimonosi, până când, prin altă lege, din 1879 o sacrificară în mare parte scopului maghiarizării popoarelor cu manifestă delăturare a multor cunoștințe absolut necesare în viața omenească”⁹.

¹ Bibliografia despre acest subiect este atât de vastă încât vom cita doar ultima sinteză monumentală apărută la Academia Română: *Istoria Românilor Constituirea României Moderne (1821-1878)*, vol. VII, Ed. Enciclopedică, București, 2003, pp. 748-780.

² Paul Lendvai, *Ungurii*, ed. a III-a, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 315.

³ *Akadémiai Kislexikon*, I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, p. 403.

⁴ *Ibidem*, p. 63.

⁵ Robert William Seton-Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine a l'achevement de l'unité*, (Istoria Românilor din epoca romană la realizarea unității), Les Presses Universitaires de France, Paris, 1937, p. 443.

⁶ *Ibidem*, p. 445.

⁷ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, vol. III, ed. a II-a, Brașov, 1915, p. 494.

⁸ Eötvös József, baron (1813-1871), scriitor, publicist, politician, unul dintre ideologii mișcării centraliste pentru reforme. Cf. *Akadémiei Kislexikon*, I, p. 499.

⁹ *Ibidem*.

Astfel că guvernele maghiare, după anul 1870, au început o ofensivă puternică care să anuleze toate câștigurile pentru naționalități obținute în anul 1868. Vom menționa că în anul 1874 se închid cele trei școli secundare slovace sub acuzația de panslavism. Rutenii din Transcarpatia (azi Ucraina) nu au avut niciodată școli secundare în limba lor în timpul dominației maghiare, gimnaziul din Ujgorod, ajungând unul dintre cele mai dure centre de maghiarizare din nordul Ungariei¹⁰.

Cele două biserici principale românești din Transilvania aveau în 1870, școli primare - ortodocșii 1.604 și greco-catolicii 2.058, pentru ca în anul 1880 situația să se prezinte astfel, 1.909 școli primare ortodoxe și 2.220 greco-catolice, în anul 1903 să fie doar 1.792 școli ortodoxe și 2.067 școli greco-catolice¹¹.

Măsurile de maghiarizare ating cote înalte mai ales în timpul guvernului Coloman Tisza, care s-a aflat la putere între anii 1875-1890 și care începe o ofensivă maghiarizatoare nemaîntâlnită în istoria Ungariei.

În 1879 se adoptă o nouă lege a învățământului care impunea obligativitatea pentru dascăli de a cunoaște limba maghiară, impunea controlul statului asupra școlilor normale și dădea dreptul ministrului învățământului de a decide numărul de ore afectate studiului limbii maghiare și de a închide școlile care nu se conformau măsurilor ministrului¹².

În 1883 principiile legii din anul 1879 au fost aplicate și școlilor secundare. Existau în Ungaria 151 de școli secundare de toate categoriile și doar 14 erau maghiare, ceea ce constituia o mare durere pentru clasa dominantă maghiară. Românii aveau 4 școli secundare complete și 2 incomplete, iar sârbii aveau doar una¹³. Limba și literatura maghiară devenea obiect de studiu obligatoriu. Profesorii erau obligați să aibă calificare de la stat, examenele fiind susținute în fața unei comisii numită de Ministerul Învățământului. Se prevedea de asemenea, dreptul gimnaziilor de a cere ajutor de la stat pentru funcționare, acesta rezervându-și dreptul de a exercita un control și mai mare asupra procesului de învățământ¹⁴.

Cum era de așteptat, ofensiva maghiarizatoare a autorităților s-a îndreptat în primul rând asupra liceului din Beiuș, singurul liceu românesc din părțile vestice ale Transilvaniei, care numai între anii 1852-1890 a pregătit peste 725 de viitori intelectuali (preoți, avocați, farmaciști, notari, profesori etc.) din care doar o mică parte erau maghiari sau evrei¹⁵. Vom enumera câțiva oameni de seamă care au absolvit liceul la Beiuș: Coriolan Brediceanu, Pap Ignatie, episcop ortodox al Aradului, Mangra Vasile, mitropolit ortodox al Ardealului, George Candrea scriitor, Simion Marian, academician, Nicole Bran, pictor, Aurel C. Popovici, scriitor și politician, promoția 1883-1884 etc.¹⁶.

Iată cum se prezenta situația elevilor de la Beiuș, așa cum rezultă ea din raportul pe anul școlar 1880-1881, publicat de Petru Mihuş, directorul liceului. Corpul didactic număra 16 profesori, iar liceul avea 8 clase cu 226 de elevi, din care 12 au părăsit școala. Elevii se împărțeau în felul următor: 86 erau greco-catolici, 99 erau ortodocși, 21 romano-catolici, 6 calvini și 6 evrei. Dintre aceștia 144 au promovat, iar 82 au rămas repetenți¹⁷. Se vede deci că avem de-a face cu un liceu care servea toate confesiunile, deși era susținut din fondurile greco-catolice.

¹⁰ Viorel Ciubotă, Diana Kinces, *Colecția de carte veche de la biserica ortodoxă din Slatina, Ucraina*, în „Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate”, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2015, p. 71.

¹¹ Robert William Seton-Watson, *op. cit.*, p. 446.

¹² *Ibidem*, p. 452.

¹³ *Ibidem*, p. 453.

¹⁴ dr. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune, Sibiu, 1986, pp. 142-143.

¹⁵ dr. Constantin Pavel, *Școlile din Beiuș 1828-1928*, Beiuș 1928, pp. 179-190.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Familia” (Oradea), an XVII, nr. 63/23 august-4 septembrie 1881, p. 411.

În orice caz, în anul 1881 situația liceului din Beiuș era critică, iar noul episcop, Mihai Pavel care în anul 1879 venise în fruntea diecezei orădene se află în situația de a căuta soluții la situația grea a liceului care nu mai avea sprijinul statului, dar care trebuia să se adapteze cerințelor legii învățământului din 1879. Șematismul din anul jubiliar 1900 enumeră câteva dintre preocupările episcopului pentru a rezolva criza liceului din Beiuș: i-a supus pe profesorii din Beiuș examenelor de ocupare a posturilor, a îmbunătățit dotările profesorilor gimnaziului, a îmbunătățit sistemul de pensionare a profesorilor emeriți, a reconstituit gimnaziul, mărinind sălile de sport și a reconstruit internatul care putea adăposti acum 134 de elevi etc.¹⁸.

Situația liceului din Beiuș a constituit și unul dintre punctele dezbătute în cel dintâi sinod episcopal ținut în anul 1882¹⁹. Vom menționa că având în vedere situația grea a liceului, intelectualitatea românească din Beiuș încearcă și reușește parțial să atragă fonduri din donații publice. În 1881 se constituie un comitet în frunte cu directorul liceului, Petru Mihuț, care lansează un apel către publicul român pentru „asigurarea existenței acestui gimnaziu - liceu superior în țară”²⁰.

Printre semnatarii apelului se găseau Vasile Popp, protoprezbiterul ortodox al Beiușului, Augustin Antal, protopopul greco-catolic al Beiușului, Vasile Ignat, avocat, Iosif Roman, avocat, Demetriu Negrean comerciant, casierul comitetului, Pavel Pop, avocat, Teodor Roșu, profesor la gimnaziu, secretarul comitetului²¹.

Nu se poate spune că acest apel a rămas fără ecou. Sumele donate proveneau în general de la preoți modești de la țară, învățători, elevi, țărani sau comunități rurale românești care aveau o situație financiară precară. Poate că lucrul cel mai îmbucurător este faptul că principalele zone din care au venit donațiile sunt Banatul și comitatul Satu Mare, unde majoritatea preoților și a unei părți a învățătorilor a fost legată nemijlocit de liceul din Beiuș. Chiar în numărul 1 al revistei „Familia” se publicau numele a doi clerici sătmăreni care donează sume de bani pentru liceul din Beiuș: George Mureșan, 1 florin și Sabin Coroianu, 3 florini”²².

În lunile următoare numele donatorilor sătmăreni se înmulțesc, dar sumele donate rămân foarte modeste. Astfel, din Vezendiu, o mică localitate românească de lângă Carei, protopopul George Papp dona câte 10 florini timp de patru ani, din Medișa Ioan Fărcaș, preotul satului 2 florini, Irma Fărcaș 50 creițari, Ilca Fărcaș 50 creițari, comuna Medișa dădea 1 florin, comuna Solduba 1 florin. Chiar și preotul rutean din Carei, Ignațiu Pazuchanici contribuia cu 5 florini, iar biserica ruteană din Carei cu 10 florini. Tot din Carei arhidiaconul Toma Șorban contribuia cu 20 florini, iar capelanul bisericii românești din Carei, George Darabanth contribuia cu 5 florini. Cu sume mai mici sunt notați alți 13 locuitori din Carei. Mai apare preotul din Istrău, Mihail Peter cu 1 florin, George Kiss cu 1 florin, iar satul cu 2 florini. Apar și preoții din Doba (Ioan Marchiș – 2 florini), Boghiș (Antoni Popdan 2 fl.), Bicău (Lazăr Iernea 20 fl.), Iegheriște, Homoroad (George Marchiș 5 fl.), Gereușa (Sigismund E. Catoca – 3 fl.), bisericile din Rătești (1 florin), Hodișa (3 florini), Homorodu de Sus (2 florini), Homorodu de Mijloc (2 fl. și 60 de creițari), preoții din Vetiș (Ioan Darabanth 1 fl.) Homorodu de Mijloc (George Ardelean, protopop), Terebești (Emanuel Pelle), Mădăras (Ludovic Mărcuș, coajutor), Pomi (Augustin Pelle 5 fl.), Lipău (Ciriac Barbul protopop, 40 florini), Cărășeu (Timotei Varga 1 fl.), Roșiori (Petru Ciceronescu 25 florini), Bârsău de Sus (Ioan Vasvari 1 fl.), Bârsău de Jos (Ioan Simion 1 fl.). Lucrul cel mai remarcabil este faptul că sunt consemnate contribuiri pentru gimnaziul din Beiuș din comune aflate în Ungaria și care la 1891 încă își mai păstrau caracterul ro-

¹⁸ *Schematismus historicus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum*, Magno-Varadini, 1900, p. 116.

¹⁹ *Ibidem*, p. 124.

²⁰ „Familia”, an XVII, nr. 4/ 11 ianuarie-23 ianuarie 1881, p. 23.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, nr. 1/1-13 ianuarie 1881, p. 7.

mânesc: Csengerujfalu (preotul Ioan Szabo 5 florini, Paul Dunca 5 florini, George Tămaș, jude comunal 1 florin, mai mulți poporeni 8 florini și 70 creștari), Csegöld (preotul Ioan Popoviciu 2 florini, biserica 2 florini, Vasile Popp 1 fl., poporeni 5 florini), Porcsalma (preotul Ioan Sobotă 2 florini și 45 creștari)²³.

Trist este faptul că astăzi nu se mai păstrează nimic din caracterul românesc al comunităților din localitățile menționate! Totalul donațiilor pentru gimnaziul de la Beiuș s-a ridicat la suma de 2.757 florini și 3 creștari care au fost predați Consistoriului episcopiei greco-catolice din Oradea²⁴. Autoritățile maghiare se străduiau din răzputeri să închidă sau dacă nu era cu putință, să transforme în gimnazii maghiare și puținele școli medii românești superioare, căutând tot felul de motive reale sau închipuite pentru a aplica și școlilor românești tratamentul pe care îl aplicaseră cu succes școlilor medii superioare din Slovacia, adică transformarea lor în școli maghiare.

Prilejul s-a ivit mai repede decât se așteptau autoritățile și societatea maghiară în 2 iunie 1888, când episcopul romano-catolic L. Schlauch²⁵ de la Oradea, a venit în vizită la Beiuș. Cum era de așteptat pe toate clădirile oficiale flutura tricolorul maghiar, inclusiv pe clădirea liceului românesc, deși exista un ordin al ministrului învățământului prin care oprea orice drapel la întrunirile, defilările și petrecerile elevilor (ordinul nr. 11.822 din 21 august 1868)²⁶. Unul dintre elevi, Aurel Borgovan din clasa a VI-a, originar din Lozna Mare l-a plătit pe omului de serviciu Vasile Duma ca să dea jos drapelul unguresc, faptă pentru care a fost condamnat la 1 lună de închisoare și 50 de florini amendă, sentința pe care o execută în anul 1889, după care trece în România unde ajunge farmacist²⁷.

Prin ordinul 24.335 din 1889 Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor stabilea că în clasele superioare „toate materiile de învățământ, afară de religiunea și limba română să se predea în limba maghiară, dându-se libertate a se folosi și limba română de câte ori ar pretinde interesele didactice”. Ordinul se aplică, începând cu anul școlar 1889-1890. Astfel, că limba română se predă într-un număr de 17 ore săptămânal, iar limba maghiară în 28 ore săptămânal²⁸. Dorim să menționăm că acest compromis a fost în bună parte rod al nenumăratelor intervenții pe care episcopul Mihai Pavel le-a făcut atât pe lângă guvernul maghiar și chiar și la Viena! De fapt ministrul învățământului, Csáki dorea să închidă liceul!

Tot ca o pedeapsă putem considera și faptul că episcopul Mihai Pavel, în urma presiunilor guvernamentale, hotărăște destituirea directorului Petru Mihuț și a 3 membri ai corpului profesoral: Vasile Leșianu, Theodor Roșiu și dr. Ioan Ardeleanu, bănuți de autorități ca s-ar fi aflat în spatele episodului cu steagul. Despre ordonanță chiar și un ziar moderat cum era „Unirea” de la Blaj scria în 25 iulie 1891 că „țintește la nimicirea existenței noastre naționale și bisericești pre pământul acestei patrii apărute cu sângele și avutul nostru”²⁹.

²³ „Familia”, an XVI, nr. 20/8-20 martie, 21/12-24 martie, 22/15-27 martie, 23/13-31 martie, 24/22 martie-3 aprilie, 25/26 martie-7 aprilie, 27/2-14 aprilie, 28/5-17 aprilie, 36/10-22 mai, 39/21 mai-2 iunie, 40/24 mai-5 iunie, 41/31 mai 12 iunie, 42/7-19 iunie, 45/21 iunie-iulie, 52/16-28 iulie 1881, 81/22 noiembrie-4 decembrie, 83/6-18 decembrie 1881.

²⁴ *Idem*, nr. 86/27 decembrie 1881-8 ianuarie 1882, p. 626.

²⁵ A fost născut în Aradul Nou și în 21 septembrie 1873 a fost sfințit în catedrala din Esztergom ca episcop la Satu Mare, rămânând aici până în 8 aprilie 1887 când a fost numit episcop de Oradea. Printre marile lui realizări la Satu Mare se numără donarea către episcopia sătmăreană a unei biblioteci de 8.541 de volume (între care 14 incunabule). A murit în 10 iulie 1902 la Oradea după ce în 1893 a primit titlul de arhiepiscop cf. *A Szátmari Egyházmegye Jubileumi Szematizmusa*, Szátmárnéméti, 2006, pp. 46-47.

²⁶ Traian I. Farcaș, *Istoria gimnaziului greco-catolic de Beiuș. (1828-1895)*, Beiuș, 1896, pp. 83-84.

²⁷ Despre acest episod în Traian Farkas, *op. cit.*, pp. 121-122, Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și jertfe*, (1828-1895), Beiuș, 1928, pp. 14-15, C. Pavel, *op. cit.*, pp. 198-206, Iudita Călușer, *op. cit.*, pp. 266-269.

²⁸ C. Pavel, *op. cit.*, p. 208.

²⁹ „Unirea”, an I, nr. 30 din 25 iulie 1891, p. 235.

În orice caz atitudinea provocatoare a guvernului maghiar a provocat o reacție vehementă din partea opiniei publice românești, manifestată în primul rând prin publicațiile periodice românești, dar și în cadrul unor manifestări publice. Dintre relatările din presă vom menționa seriile închinat gimnaziului din Beiuș apărute în „Unirea”³⁰, „Familia”³¹, „Gazeta Transilvaniei”³².

Dintre multele relatări ne vom opri la un articol apărut în revista „Familia” intitulat „Progresele maghiarizării” în care se făcea referire la raportul Ministerului cultelor și instrucțiunii publice pe anul 1890. Astfel, dacă în anul 1869 erau 5.818 școli populare cu limba de predare maghiară, în anul 1890 existau 8.994 de asemenea școli. Cele slovace s-au redus de la 1.822 în 1869 la 1.115 în 1890, cele rutene de la 479 în 1869 la 211 în 1890, doar cele românești sporind de la 1.569 în 1869 la 1.587 în 1890 (cu 18 școli). Se remarcă faptul că școlile românești erau toate susținute de biserici, statul necontribuind cu nimic la întreținerea lor. Acest fapt amar este remarcat și cu ocazia Conferinței Partidului Național Român de la Sibiu: „Suntem aproape trei milioane de Români în patria Ungurească și nime de sus de la putere nu să poate lăuda, că ne-ar fi dat din tezaurul comun al patriei un crucer pentru cultura noastră, ca Români... Avem totuși până astăzi din chiar puterea noastră proprie vreo 2.500 de școale populare și încă printre cele mai multe de acelea, cari pot rivaliza cu oricare altele din țară”³³.

Tot în rândul inițiativelor cu răsunet este amintită și Conferința culturală de la Baia Mare din 17 februarie 1891, ținută în prezența a 500 de participanți, după ziarul „Unirea”³⁴, la punctul 3 din program s-a discutat „statorirea și subscrierea texturilor de adresă îndreptate către ministrul de culte și instrucțiunii și către dieta țării în cauza religiunii și limbii române”³⁵.

Proiectul a fost prezentat de dr. V. Lucaciu în care după ce a enumerat „călcarea drepturilor noastre în cauza religiunii și a învățământului național prin ștergerea catedrelor limbei române de la gimnaziul din Satu Mare și Baia Mare, precum și încercarea din partea șovinștilor pentru a șterge și catedra de religie de la gimnaziul superior din Sighetu-Marmației” cere ca memoriul să fie înaintat. Cel care a criticat proiectul vehement a fost protopopul Gavril Lazăr de Purcăreți care a menționat că acesta nu amintește nimic de catedra de limba română și religie de la Gimnaziul din Carei, suspendată de direcțiune cu doi ani înainte, de soarta școlilor populare, susținute de biserica greco-catolică română din zona Nirului, unde autoritățile maghiare au introdus limba maghiară în locul limbii române precum și cauza gimnaziului din Beiuș „deci roagă că reprezentațiune să se facă amintire de toate acestea, căci de toate ne interesăm și toate ne dor”³⁶. Mai ales chestiunea gimnaziului din Beiuș cere o dezbatere foarte serioasă.

Vom menționa că unul dintre punctele memoriului adoptat la Baia Mare și expediat ministrului învățământului atingea problema gimnaziului din Beiuș: „Între vătămarile flagrante, între călcările vădite de legea sancționată este a se enumera și procedura Excelenței Tale în cauza gimnaziului din Beiuș, care procedură volnică, ilegală și injustă, au produs cea mai adân-

³⁰ „Unirea”, an I, nr. 7/7 februarie 1891, nr. 8/21 februarie 1891, nr. 9/28 februarie, nr. 10/7 martie, 18/9 mai, 21/23 mai, 22/30 mai, 23/6 iunie, 30/25 iulie 1891,

³¹ „Familia”, an XXVI, nr. 10/11-23 martie 1890, nr. 19/13-25 mai 1890, nr. 20/20 mai-1 iunie, 26/1-13 iulie 1890.

³² „Gazeta Transilvaniei”, an LIII, nr. 257/16-28 noiembrie 1890, nr. 167/26 iulie-7 august, nr. 196/28-9 august, nr. 162/25 iulie-6 august, nr. 163/20 iulie-1 august, nr. 165/24 iulie-5 august, nr. 158/14-26 iulie, nr. 153/8-20 iulie, nr. 148/3-15 iulie, nr. 150/5-17 iulie, nr. 142/24 iunie-6 iulie, nr. 112/19-31 mai, nr. 108/15-27 mai, nr. 107/13-25 mai.

³³ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Ediție anastatică, vol. II, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2017, p. 419.

³⁴ „Unirea”, an I, nr. 9/28 februarie 1891, p. 65.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 68 și *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitatea națională Documente 1848-1818*, București, 1918, pp. 188-195.

că amărăciune în toate inimile românilor binesimțitori, precum și abuzul nemaipomenit al puterii administrative în cauza școalelor române greco-catolice din Nir-Adon, Aciad și Abran, unde cu forța s-a călcat legea, s-a călcat dreptul confesional și dreptul părinților români”³⁷.

Încă din anul 1890, preoții români greco-catolici din comitatul Satu Mare au încercat să organizeze ținerea unui sinod diecezan, care să ia în discuție situația gimnaziului din Beiuș și a școlilor populare din districtul protopopesc Nir. Revista „Familia” anunța în 23 martie 1890 intenția preoților români sătmăreni de a ține o conferință a celor 8 protopopiate ale Arhidiaconatului părților sătmărene „... în cauza introducerii limbii ungurești în gimnaziul din Beiuș”³⁸.

Cronologic, prima adunare a preoțimii sătmărene s-a desfășurat în data de 27 martie 1890 la Carei, cu participarea arhidiaconului Ciriac Barbul, protopopul Eriului (Ioan Silviu Sălăgean) și protopopul Careiului Gavril Lazăr de Purcăreți, precum și preoții din Moftinu Mic, Sânmiclăuș, Carei și demn de remarcat este prezența lui Ignațiu Pazuchanics, preotul rutean din Carei, pe care l-am întâlnit și în rândul donatorilor din anul 1881 (doc. 1).

În esență, conferința a hotărât ca să se convoace pentru 1 mai 1890 o adunare generală a celor 8 protopopiate din Arhidiaconatul Satu Mare în cauza gimnaziului de la Beiuș. Până atunci protopopiile trebuiau să-și țină adunări separat în care să opteze unde să se țină conferința generală, la Satu Mare sau la Carei. Protocolul conferinței a fost publicat și în Gazeta Transilvaniei³⁹.

Toate adunările protopopiatelor s-au ținut în luna aprilie 1890. Prima este cea a protopopiatului Supuru de Jos desfășurată în 9 aprilie (doc. 2) la care au participat protopopul Samuil Szabo, precum și preoții Ioan Sopronyi din Hurez, Ioan Clintoc din Racova, fost profesor la Beiuș, S. Millian, preot în Soconzel, F. Turdean, preot în Stâna și Vasile Ardelean.

În ordine cronologică protopopiatul Eriu își desfășoară adunarea în data de 15 aprilie 1890 la Vezendiu. În discursul său protopopul Ioan Silviu Sălăjanu și acesta fost profesor la Gimnaziul din Beiuș, s-a referit la atentatul guvernului la adresa gimnaziului de la Beiuș precum și la „năpăstuirile din Sobolciul vecin” care se

Preoți din protopopiatul Supur

pot în orice moment extinde și în Sătmarul vecin. S-a citit protocolul adunării din 27 martie 1890 de la Carei adunarea pronunțându-se pentru desfășurarea adunării generale la Carei, fiind aleși reprezentanți pentru întrunire toți participanții de la adunarea protopopească: Ioan Silviu Sălăjanu, preoții Ioan Chereji din Portița, Vasile Leșianu din Sânmiclăuș, George Darabant, paroh în Tiream și Augustin Egri preot în Dindești (doc. 4).

Tot în 15 aprilie 1890 se desfășoară și adunarea protopopiatului Mădăras în localitatea Sătmărel, azi cartier al orașului Satu Mare. Au participat protopopul Mihai Cinca, paroh în Sătmărel, Ioan Erdelyi, paroh în Tătărești, Emanuil Pelle, paroh în Terebești, Mihai Darabant, paroh în Amați, Ludovic Mărcuș, preot coadjutor în Mădăras, Iuliu Szabo, absolvent de teologie, (cleric absolut în limbajul vremii).

Luându-se în discuție problema gimnaziului din Beiuș, membrii s-au declarat pentru ținerea conferinței la Satu Mare, iar delegați doreau să meargă toți la conferință, în afară de

³⁷ *Maramureșenii în lupta...*, p. 194.

³⁸ „Familia”, an XXVI, nr. 10/11 martie-23 martie 1890, p. 119.

³⁹ „Gazeta Transilvaniei”, an LIII, nr. 64/20 martie-1 aprilie 1890, p. 1.

Emanuil Pelle. Acesta din urmă propune să se voteze atragerea și a intelectualilor mireni la conferința generală, ceea ce se și votează iar hotărârea este trimisă arhidiaconului la Carei (doc. 5). Nu se păstrează protocoalele adunărilor de la Vetiș și de la Pomi unde se pare că nici nu s-a desfășurat o adunare. La Vetiș dintr-o adresă a protopopului Ioan Darabant (doc. 6) rezultă că s-a consultat cu preoții protopopiatului și toți s-au declarat pentru ținerea conferinței generale la Satu Mare.

Protopopul Augustin Pelle al Districtului Someș i-a consultat pe preoți printr-o adresă, iar aceștia au răspuns în unanimitate că doresc adunare generală la Satu Mare (doc.7).

Vestea agitațiilor din rândul preoțimii sătmărene ajunge și la cunoștința episcopului Mihail Pavel care expediază în 19 aprilie 1890 o circulară cu un ton categoric prin care cere arhidiaconului de Carei să explice scopul acestor adunări și obiectivele urmărite, interzicându-i arhidiaconului să mai organizeze în viitor asemenea manifestări „... fără învoirea noastră să încetezi de a mai face ceva pași în direcțiuni prin noi necunoscute” (doc. 11).

Ultima adunare de protopopiat se desfășoară în data de 21 aprilie 1890 și este a districtului Carei. Ar fi foarte interesant să putem stabili dacă adunarea s-a desfășurat după primirea adresei episcopale din 19 aprilie. Noi credem că s-a desfășurat după ce arhidiaconul a primit adresa episcopală, deoarece acesta cere modificarea termenului adunării generale pentru 15 mai în loc de 1 mai cum era preconizat (doc. 13).

Adunarea de la Carei este importantă, deoarece pe lângă alegerea delegaților pentru adunarea generală a mai stabilit ca să se redacteze un memorandum, care să fie trimis episcopului de la Oradea (vezi doc. 13). Ca delegați pentru adunarea generală sunt aleși Gavril Lazăr de Purcăreți, George Șuta preotul din Moftinu Mic și Andrei Popp, preotul din Ghenci.

Cu redactarea memorandumului a fost însărcinat Gavril Lazăr de Purcăreți, fost profesor la gimnaziul din Beiuș în perioada 1864-1869⁴⁰.

Dintr-un concept al unei adrese pe care Gavril Lazăr o adresează probabil redacției ziarului „Szatmár Megyei Kozlony”, care apărea la Carei rezultă cu claritate obiectivul mișcărilor preoțimii sătmărene: „Obiectul mișcării noastre constă în faptul că la data de 22 iulie⁴¹ Ministerul Instrucțiunii și Cultelor a suprimat limba română de la gimnaziul din Beiuș, întemeiat

Preoți din protopopiatul Eriu

Preoți din protopopiatul Carei

⁴⁰ C. Pavel, *op. cit.*, p. 174.

⁴¹ Ordinul 24.335 a fost publicat în 22 iulie 1889 și prevedea introducerea limbii maghiare în liceul din Beiuș începând cu anul școlar 1889-1890.cf. C. Pavel, *op. cit.*, p. 207.

și susținut din banii noștri și stabilește că limba de predare în clasele superioare să fie limba maghiară. Astfel, obiectul mișcării noastre constă în stabilirea locului și a datei când să ținem o adunare generală în care să se stabilească poziția noastră față de acest ordin surprinzător. Mișcarea privește biserica noastră greco-catolică din Oradea, care cuprindea protopopiatele din Satu Mare, Arad și Csongrad” (doc 14).

În districtul protopopesc al Codrului, având în frunte pe protopopul George Ardeleanu nu știm dacă a avut loc o adunare prealabilă în luna aprilie. Faptul că îl găsim pe protopopul Ardeleanu prezent la conferința generală, unde semnează protocolul înseamnă că probabil procesul verbal de ședință al acestui district nu s-a păstrat.

Singurul district care nu a răspuns la apelul din 27 martie de la Carei a fost cel al Ardușului, o zonă puternic românească⁴².

Cauza credem că a fost faptul că fostul protopop din Ardușat murise cu puțin timp înainte și postul nu era ocupat, astfel că nu era cine să organizeze o ședință a protopopiatului. S-au păstrat publicate documentele adunării generale a celor 7 protopopiate din Arhidiaconatul părților sătmărene, desfășurate în 20 mai 1890 la Satu Mare⁴³.

Adunarea a avut pe ordinea de zi 4 puncte: chestiunea gimnaziului din Beiuș, școlile populare din districtul Nir, Ordinul ministerial din 26 februarie 1890⁴⁴, azilurile de băieți⁴⁵. Observăm că față de temele inițiale au mai apărut două puncte noi dintre care cel mai important este cel privind azilurile de copii, care introducea învățarea limbii maghiare chiar și pentru copii care nu umblau la școală!

Vom sublinia că adresa episcopului a început deja să-și facă efectele, mai ales că era dublată de eforturile de influențare pe care canonicul dr. Augustin Luran le-a depus peste tot în dieceză, iar în Satu Mare avea numeroși sprijinitori. Aceste efecte se văd din voturile parti-

Preoți din protopopiatul Someș

Preoți din protopopiatul Codru

⁴² Districtul avea în 1890, 7.069 români greco-catolici, 387 romano-catolici (grupați în parohiile Borlești și Poiana Codrului), 32 calvini și 237 evrei cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadiensis gr. r. cath.*, Magno-Varadini, 1890, p. 113.

⁴³ „Gazeta Transilvaniei”, an LIII, nr. 108, 15-27 mai 1890, p. 102.

⁴⁴ Ordinul privind botezul era dat direct preoților cu evitarea căii normale care ar fi implicat autoritățile superioare bisericești.

⁴⁵ Menționăm că începând cu anii 1889-1890 guvernul a început să pună problema înființării grădinilor de copii, lege votată în anul 1891, în care paragraful 8 din lege prevedea că în grădinele de stat și comunale totul decurge în limba maghiară iar în cele confesionale „ocupăția copilului trebuie să meargă mână în mână cu introducerea lui în cunoașterea limbii maghiare”. Cf. Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915, p. 105.

cipanților în chestiunea gimnaziului din Beiuș. Proiectul de rezoluție care cerea ținerea în cel mai scurt timp al sinodului diecezan prevedea ca în caz că episcopul de Oradea nu va primi rezoluția sătmărenilor să se apeleze la forul superior, adică la Mitropolia de la Blaj. Arhidiacoul Ciriac Barbul și protopopii Samuil Szabo, George Ardeleanu nu au fost de acord cu apelul la mitropolit!

La punctul 2, referitor la situația școlilor din districtul Nir conferința vede rezolvarea tot prin convocarea sinodului, care ar trebui să statueze clar că învățătorii confesionali sunt supuși în cauzele disciplinare doar episcopiei. Acest punct a fost votat unanim. La punctul 3 iarăși a fost unanimitate de voturi, hotărându-se că, deoarece ordinațiunea ministerială din 26 februarie „se trimite preoțimei noastre cu încungiuirea autorităților noastre supreme bisericești competente pe cale administrativă, conferința dețarmurește a o respinge”⁴⁶.

În ceea ce privește azilele de copii, conferința hotărăște „...ca acest proiect să corespundă principiilor lui Fröbel,⁴⁷ cu caracter confesional, cu temei religios-moral, deci este invitat Prea Veneratul Ordinariat a înruri din răspuțeri, ca aceste instituțiuni humanitare să nu decline de la scopul lor adevărat, făcându-se unelte de maghiarizare...”⁴⁸.

De fapt legea azilelor de copii care este adoptată în anul 1891 chiar asta urmărea, transformarea acestor instituții, folositoare de altfel, într-un instrument de maghiarizare și a copiilor, care nu umblau la școală.

Protocolul este subscris de 18 preoți dintre care un arhidiacon (Ciriac Barbul), 1 canonic onorariu, care era și protopop de Satu Mare (Ioan Darabant), 3 protopopi (Gavril Lazăr de Purcăreți din districtul Carei, Samuil Szabo din districtul Supuru de Jos, George Ardelean din districtul Codru) precum și nouă preoți din șase districte protopopești (George Șuta din Mofștinu Mic, Vasile Leșian din Sânmiclăuș, Ioan Erdelyi din Tătărești, George Chereji din Portița, Ignățiu Szilagyî din Gereușa, Mihail Darabanth din Amați, Andrei Popp din Ghenci, Ludovic Mărcuș din Mădăras, Augustin Egri din Dindești⁴⁹). Observăm că la adunare nu participă nici un preot din protopopiatele Someș și Ardasat, probabil aceștia făceau parte din partida favorabilă canonicului dr. Augustin Luran care nu dorea ținerea unui sinod general pe care îl considera ca un atentat la autoritatea episcopului Mihai Pavel!

Extrem de interesant este și Memorandul adoptat de conferință care cuprindea poziția preoților sătmăreni față de atentatele guvernamentale mai ales la folosirea și învățarea limbii române. Vom remarca că acest document a fost redactat de Gavril Lazăr de Purcăreți care, la a cincea conferință generală desfășurată la începutul anului 1892, va fi ales membru în Comitetul Central electoral. Conferința este foarte importantă deoarece aici s-a hotărât mergerea la împărat cu Memorandul⁵⁰.

Documentul din mai 1890 cuprinde multe idei care se regăsesc și în textul Memorandului din anul 1892. Enumerăm câteva dintre aceste idei: limba română stă pe aceeași treaptă cu celelalte limbi europene, limba română ca limbă națională rituală în biserică, de limbă de

Preoți din protopopiatul Ardasat

⁴⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 108/15-27 mai 1890, p. 1.

⁴⁷ Fröbel Friedrich (1762-1852), mare pedagog german. Cf. *Knaurs Lexikon*, I. München, 1991, p. 431.

⁴⁸ „Gazeta Transilvaniei”, an LIII, nr. 108/15-27 mai 1890, p. 1.

⁴⁹ „Familia”, an XXVI, nr. 20/20 mai-1 iunie 1890, p. 239.

⁵⁰ Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 504.

propunere în școlile din Transilvania, de limbă consultativă și protocolară în justiție este garantată prin legile patriei, cele trei milioane de români transilvăneni au nevoie de intelectuali buni cunoscători ai limbii române, enumerându-se categoriile, care ar trebui să știe perfect limba română: preoții, învățătorii, funcționarii comitatensi, judecătorii civili. Statul în loc să sporească numărul institutelor cu limbă de predare română pune tot felul de piedici învățării limbii române, printre aceste măsuri, înscriindu-se și recente măsuri împotriva gimnaziului din Beiuș sau a școlilor populare confesionale din zona Nirului și așa că „existența noastră națională e amenințată cu totală extirpare din biserică, din școală, din stat, ba chiar din familie.”⁵¹

Conferința generală cu votul unanim al participanților a adoptat următoarea rezoluție în care cereau convocarea în cel mai scurt timp al unui sinod diecezan. În caz că Ordinariatul de Oradea și episcopul nu ar fi acceptat această doleanță a clerului, clerul sătmărean își lua libertatea să apeleze la mitropolie sau chiar la Papă și pe această cale să fie propus „pentru sanare și părintească rezolvire Maiestății Sale Regelui nostru apostolic”⁵².

Memorandul se încheia cu următoarele cuvinte: „Ultimul azil de scăpare îl aflăm în sinodalitate, de unde sușternându-ni-se durerile la scaunul Romei, cu puternică întervenire a Sfântului Scaun să se propună acelea pentru sanare Maiestății Sale Regelui nostru apostolic ca și la supremul patron și protector al bisericilor și școalelor noastre naționale”⁵³.

Vom mai nota că și textul Memorandului din 1892 pomeneste situația gimnaziului din Beiuș: „Limba maghiară a fost impusă ca limbă de propunere în școlile secundare din Beiuș prin simple dispoziții ministeriale.” Tot așa sunt pomenite zilele de copii, maghiarizarea școlilor elementare etc.⁵⁴.

Până la urmă, din păcate, voința episcopului Mihai Pavel și mai ales a sfetnicului său de taină, Lauran⁵⁵ a învins. Se păstrează circulara episcopului Pavel din 25 iunie 1890 prin care se convoca pentru zilele de 8 și 9 iulie la Oradea un consistor plenar diecezan la care erau chemați atât asesorii consistoriali cât și toți protopopii din dieceză (doc. 18). Din Satu Mare au participat asesorii consistoriali, oameni ai canonicului Lauran (Gavril Popdan, Silviu Rezei, V. Leșianu), arhidiaconul Ciriac Barbul, protopopii Ioan S. Sălăjan, Gavril Lazăr, Mihail Ciurdariu, Vasile Zsiros, Augustin Pelle, Mihai Cinca precum și preoții Ioan Erdelyi, Antoniu și Corneliu Ghitta, M. Mărcuț, Coriolan Ardelean, dr. Felician Bran, George Perenyi, Vasile Steer, Samuil Ciceronescu, Lazăr Iernea, Romul Marchiș, Sigismund Catoca, Florian Sălăjan, D. Mureșan, Ludovic Mărcuș, Ioan Ciceronescu⁵⁶.

Episcopul a făcut un istoric a fazelor prin care a trecut liceul din Beiuș și măsurile luate pentru conservarea acestei bijuterii a diecezei. La propunerea preotului Ioan Moldovan din Nyiradony s-a adoptat o rezoluție care lăsa la mâna episcopului viitoare măsuri de luat, ceea ce reprezenta o victorie a partidei lui Lauran. Vom reproduce în parte rezoluția care de fapt nu hotărăște nimic: „Consistoriul plenar, considerând giurstările puse la evidență, cu mulțumită ia cunoștință despre procedura basată a guvernului diecezan observată în afacerea gimnaziului de Beiuș și prin urmare nu consimțeste cu enunțările ziarelor referitoare la cauza aceasta. Încât însă e convins consistoriul primar, cum că în clasele superioare ale acestui gimnaziu vor fi totdeauna studenți parte din loc, parte veniți de la alte institute, care nu vor poseda limba

⁵¹ „Gazeta de Transilvania”, an LIII, nr. 108/15-27 mai 1890, p. 2.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Vasile Netea, *Istoria Memorandului*, Ed. Europa Nova, București, 1993, pp. 84-86.

⁵⁵ Am introdus între documente și mai multe relatări din „Gazeta Transilvaniei” care încearcă să descifreze această politică a episcopiei de Oradea care se va dovedi falimentară deoarece a dus în anul 1912 la crearea Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog prin smulgerea a 44 de parohii din dieceza orădeană, precum și la pierderea a nenumărate școli confesionale transformate în școli de stat.

⁵⁶ „Familia”, an XXVI, nr. 26/1-13 iulie 1890, p. 315.

maghiară și astfel fără explicații românești neputând face progres în științe, vor fi nevoiți să părăsească institutul, roagă pe Ilustritatea să episcopul și pe veneratul guvern diecezan să efectueze cu tot dinadinsul ca în cele patru clase superioare să se propună toate studiile în limba română și maghiară”⁵⁷.

Ultimul document publicat este o circulară a episcopului Mihail Pavel din 20 ianuarie 1891, adresată tuturor preoților din eparhie, în care după ce le mulțumește pentru dovezile de prețuire adresate lui în ultimul an, justifică apoi toți pașii întreprinși de el în problema gimnaziului din Beiuș, condamnând totodată pe cei care prin intermediul ziarelor „Gazeta Transilvaniei” și „Tribuna” condamnau actele episcopului întreprinse în problema gimnaziului din Beiuș.

Așa ia sfârșit o inițiativă extrem de frumoasă și generoasă a sătmărenilor pentru salvarea caracterului românesc al gimnaziului din Beiuș. Vom mai menționa că Sătmarul a fost în fruntea mișcărilor pentru salvarea gimnaziului din Beiuș, având prioritate absolută în declanșarea mișcărilor, pentru că nu trebuie să uităm că adunările protopopiatelor Beiuș, Barcău, Sebiș, Șimand și Șiria sunt toate din a doua jumătate a lunii aprilie. Vom menționa că acest potențial național din rândul preoțimii sătmărene s-a manifestat și în timpul Memorandului⁵⁸ și mai ales în timpul protestelor împotriva episcopiei maghiare de Hajdudorog când Sătmarul s-a aflat în fruntea tuturor inițiativelor românești împotriva acestei episcopii.

Anexe⁵⁹

1. 1890 martie 27, Carei. Protocolul adunării de la Carei din 27 martie 1890 în care s-a hotărât convocarea unei adunări generale a Arhidiaconatului Părților Sătmărene în problema gimnaziului de la Beiuș.

Protocolul consultului subsemnaților ținut în Carei Mare la 27 mărțișor sub prezidiul R<everendisimului> D<omn> Arhidiacon al părților sătmărene.

Obiect:

Cestiunea gimnaziului de Beiuș

R<everendisimul> D<omn> A<rhi>d<iacon>n salutând pe membrii adunați pune întrețrebarea: oare între împrejurările grele actuale este consult, cum că clerul și poporul diecezei orădene să ieie parte activă în cestiunea deja cunoscută a gimnaziului de Beiuș.

determinat: membrii prezenți în unanimitate s-au pronunțat pentru acțiune.

După consultare meritorie se-or aflat de bine următoarele expediente: să se adune toate 8 protopopiatele părților sătmărene în o conferință generală la ziua de 1 mai st<il> n<ou> în Satu Mare ori în Careii Mare după cum va binevoi a delibera majoritatea protopopiatelor din cestiune;

Rezultatul consultului de azi se va comunica cu protopopiatele singuratice, rugate fiind ca fiecare protopopiat în ambitul său să țină adunare districtuală, a cărora protocoale în decurs de 15 zile de la primire să le înainteze R<everendisimului> D<omn> A<rhi>diacon cu expresiunea aparte oare votează locul conferinței gen<erale> în Carei ori Satu Mare? Rezultatul voturilor pentru locul adunării numai decât va fi notificat oficiilor pro<to>popești concernante.

Nefiind alte obiecte conferința se ridică.

Dat în Carei Mare la 27 mărțișor 1890

Ciriac Barbul

Arhidiacon

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Viorel Ciubotă, *Aspecte ale mișcării memorandiste din județul Satu Mare (1892-1894)*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, nr. IV, Ed. Muzeului Sătmărean, 1980, pp. 203-211.

⁵⁹ Documentele și fotografiile originale folosite în această lucrare provin dintr-o colecție particulară.

Ioan Silviu Sălăgian⁶⁰
protopop Eriului.
Gavril Lazăr Purcărețianul
protopopul districtului Carei
George Șiota⁶¹,
paroh în Kis Majtény
Ighiațiu Pazuchanics,
paroh rutean din Careiu Mare
Vasile Leșianu⁶²,
parohul Sânmiclăușului și profesor emerit
George Mureșan⁶³,
cooperator, notarul consultului
f: 2 verso:

Protocolul conferinței ținută la 27 Martie 1890 în cauza gimnaziului de Beiuș.

2. 1890 aprilie 9, Supuru de Jos. Copia protocolului adunării protopopiatului Supuru de Jos în care s-au pronunțat pentru ținerea adunării generale a arhidiaconatului sătmărean la Carei.

Copia

Protocolul adunării consultative ținută conform rescriptului Archidiaconului părților sătmărene Reverendissimului Domn Ciriac Barbul, în Supurul de Jos, din partea subscrișilor la 9 aprilie 1890. Samuil Szabo protopopul Supurului de Jos aduce la cunoștință celor de față, că la 27 martie 1890 s-a ținut în Carei Mare din partea alor câțiva domni preoți diecesani de prin jurul Carei Mare, sub presiunea Reverendissimului Domn Ciriac Barbul, o adunare consultativă în chestiunea gimnaziului de Beiuș, unde s-a determinat între altele acțiune din partea clerului diecesan, ca cea mai competentă corporațiune în această caz, astfel e de lipsă o conferință generală din partea celor 8 protopopiate a părților sătmărene, unde e de dorit ca să se reprezenteze cât mai mulți. Locul acelei conferințe ținându-se să lăsat a fi determinat prin pluralitatea voturilor din partea competenților că oare adică Carei Mare sau Satu Mare să fie. Opiniunea mea ar fi, ca locul adunării respective conferinței aceleia ținându-se să fie Carei Mare, căci abstrăgând de la ceea ce pentru noi din districtul Supurului e și mai favorabil, mai aproape și mai fără spese, deoarece e lucru știut, că noi spre Satu Mare pentru comunicațiunea împedecată numai după petrecere de una noapte putem merge mai departe, dar în Carei-Mare fiind și locuința Reverendissimului Arhidiaconul părților sătmărene țin de mai competent Carei-Mare decât Satu Mare - de altcum vă rog ca să vă dați opiniunea.

Determinat: Nu numai situațiunea dar toate împrejurările ne dă impulsul că locul adunării conferinței celor 8 protopopiate a părților sătmărene să-l votăm a fi Carei-Mare.

⁶⁰ Ioan Silviu Sălăgian (1836-1896), născut în localitatea Irina, a fost profesor emerit la liceul Samuil Vulcan unde a predat istorie și geografie între anii 1858-1872. În ultima parte a vieții a fost preot în Moftinu Mic, Valea Vinului, Vezendiu, a contribuit la elaborarea unor manuale școlare. Cf. Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, I, Ed. Citadela, Satu Mare, 2010, pp. 48-49.

⁶¹ George Șiota (Șiuta) 1844-1915, născut la Sătmărel, a fost un susținător al elevilor Gimnaziului de la Beiuș, inițiind o serie de colecte. A fost membru al Partidului Național Român. Cf. Viorel Câmpean, *op.cit.*, III, Ed. Citadela, Satu Mare, 2015, pp. 168-177.

⁶² Era născut în anul 1845 la Vezendiu, jud. Satu Mare. A absolvit liceul din Beiuș în anul școlar 1867/8, fiind coleg cu Coriolan Brediceanu și Pap Ighiațiu, viitor episcop ortodox al Aradului. A absolvit seminarul de la Oradea și apoi Universitatea din Cluj-Napoca. Între anii 1872-1888 a fost profesor la Gimnaziul din Beiuș, de unde a fost destituit de episcopul Pavel și numit paroh la Sânmiclăuș, jud. Satu Mare. Cf. C. Pavel, *op. cit.*, p. 177, 183, Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 268.

⁶³ George Mureșan (1858-1939), născut la Tiream, este și el absolvent al liceului din Beiuș (1911), a slujit Sfântului Altar 42 de ani. A deținut funcția de președinte al Reuniunii Învățătorilor Sătmăreni (1891-1893), a activat în cadrul despărțământului Sătmar-Ugocea al Astrei. Cf. Viorel Câmpean, *op.cit.*, II, Ed. Citadela, Satu Mare, 2010, pp. 25-28.

Signat (semnat n.n.) la 9 st<il> n<ou> aprilie 1890, Supurul de Jos
S. Szabo, protopop districtual president ad-hoc,
Ioan Sopronyi, preot de Hurez,
Ioan Clintoc, preot de Racova și prof<esor> emerit,
S. Millian, preot de Chegea,
A. Lazin, preot de Soconzel,
F. Turdean, preot de Stâna,
Vasile Ardelean, neoprezbiter not<ar> ad-hoc.

3. 1890 aprilie 12, Supuru de Jos. Adresa districtului Supurului de Jos către arhidi-
aconul Ciriac Barbul în care îi comunică că dorința preoților din protopopiat este ca locul de
desfășurare a conferinței să fie la Carei.

38/1890

Rev<ere>dis<ime> D<omnu>le Arhidiacon!

Aci % alăturat am onoarea a vă trimite „copia” protocolului adunării preoților din
districtul Supurului de Jos, din care precum apare ne este dorința ca locul conferinței ținânde
să fie Carei Mari. Aștept rezultatul!

Altcum a R<everendisimei> Voastre
Supuru de Jos 12/IV st<il> n<ou> 1890
În Christos frate și s<incer> stimător
Samuil Szabo, protopop

4. 1890 aprilie 15, Vezendiu. Protocolul conferinței districtului Eriu în care preoții au
hotărât ca loc de desfășurare a conferinței generale să fie orașul Carei, alegându-se și cei patru
delegați la conferință.

Protocolul

adunării tractuale al protopopiatului Eriului din părțile sătmărene aparținând Diecesei
Gr<eco> cath<olice> Orădene convocate pentru ziua de 15 aprilie în Vezendiu, sub presiul
ordinar.

De față cei subscriși.

Presidele deschide adunarea cu salutarea creștină: Chistos a înviat! Simbolul vieții și
al libertății, după aceea raportând istoricul anchetei din Carei, reflectează la atentatul contra
Gimnasiului de Beiuș și la năpăstuirile din Sobolciul vecin (va să zică pentru noi sătmărenii
ardet Ucalegon⁶⁴), apoi s-a dat citire protocolului conferinței pregătitoare din Carei din datul
27 martie a<nul> c<urent>. Adunarea animată salutând pe inițiatori, primește comunicatul în
chestiune în toată întinderea lui.

Iar cu privire la locul pentru conferința generală a celor 8 protopopiate sătmărene, se
declară unanim pentru Carei, delegând reprezentanți în numele districtului Eriu în societatea
protopopului pe d<omnii> parohi George Kerezsi, paroh în Portelec, Vasile Leșianu, paroh în
S<ân>Miclăuș, Georgiu Darabant, paroh în M<ező>Tiream și Augustin Egri, paroh în Dindileag.

Copia autentică a protocolului de față, va servi una dată de litere credenționale.

După acestea, ședința se ridică, protocolul se subscrie și autentifică.

D<at> c<a> m<ai> sus

Ioan Silviu Sălăgian, protopopul Eriului

Vasiliu Leșianu, paroh în S<ân> M<iclăuș>, profesor emerit

George Kerezsi, par<oh> în Portelec, not<arul> adunării

⁶⁴ Corect „Jam proximus ardet Ucalegon” (Arde la vecinul Ucalegon), vers din Virgiliu, *Eneida*, II, 311. Aici sensul este că dacă se întâmplă vreo nenorocire vecinului, trebuie să fim cu grijă și cu apărare căci poate să vie și peste noi. Cf. Barbu Marian, *Dicționar de citate și locuțiuni străine*, Ed. Națională S. Ciornei, București, 1936, p. 93.

Georgiu Darabanth, paroh în Tiream,
Augustin Egri, paroh de Dengeleg.

5. 1890 aprilie 15, Sătmărel. Protocolul luat în parohia gr. cat. din Sătmărel al adunării protopopiatului Mădăras în care participanții au optat pentru orașul Satu Mare ca loc al conferinței generale, toți preoții exprimându-și dorința de a lua parte la această adunare.

Copia

Protocol, luat în parohia g<eco> cath<olică> română de Zsádany la 15 aprilie 1890, din conferința M<ult> O<noraiților> Domni preoți condistrictuali a protopopiatului de Mădăras, în meritul cestiunei (chestiunei n.n.) gimnaziului de Beiuș g<reco> cath<olic> aparținător Diecesei g<reco> cath<olice> Orădene.

Fiind de față suscrișii M<ult> O<noraiții> D<omni> Mihail Cinca adm<inistratorul> of<iciului> protopopesc și V<ice> A<rhi> D<iacon> on<orar> M<ult> O<noratul> D<omn> Ioan Erdelyi paroh în Tătărești, M<ult> O<noratul> D<omn> Emanuil Pelle paroh în Terebesci, M<ult> O<noratul> D<omn> Michail Darabant paroc în Amațiu, M<ult> O<noratul> D<omn> Ludovic Mărcuș coadjutor în Mădăras, D<omnul> Iuliu Szabo teolog absolut dein Dieceză. După ce M<ult> O<noratul> D<omn> protopop salută pe preoții coadunați la propunerea M<ult> O<noratului> D<omn> Ioan Erdelyi se constituie conferința. Se alege de președinte M<ult> O<noratul> D<omn> Mihail Cinca protopopul, de notariu Ludovic Mărcușiu.

1. D<omnul> Președinte pune întrebarea oare primesce conferința în principiu deciziunea conferinței constituente din Carei M<ari> cu respectu la cauza gimnaziului de Beiușu. Membrii conferinței, afară de M<ult> O<noratul> D<omn> Emanuil Pelle, se dechiară a primi în principiu deciziunea conferinței i însemnate.

2. D<omnul> președinte mai departe conform invitareii primite de la Președintele conferinței constituente dein Carei Mare cere votul membrilor, unde voiesc să se țină adunarea generală a sătmărenilor în Carei Mare ori Satu Mare? Fără escepțiune votează pe lângă Satu Mare.

3. Le mai cere declarațiunea conferinței, că oare voiesc a lua parte activă la conferința generală ori nu? Fără M<ult> O<noratul> D<omn> Emanuil Pelle toți membrii coadunați se declară a lua parte activă, la acea conferință.

4. În urmă D<omnul> Emanuil Pelle face propunerea ca conferința (sic!) prin tenoarea acestui protocol să invie pe R<everen>disimul Domn Archi-Diacon al Satu-Marelui, ca la conferința generală să invite pre toți mirenii inteligenți dein Archi Daconatului Sătmărelui ... Se primește moțiunea unanim și prin acesta este rogat R<everen>dissimul Archi-Diacon a face invitările conform moțiunei sus semnate.

După aceste nefiind altceva de pertractat conferința se închide.

Dat ca mai sus.

Mihail Cinca m. p. adm<inistratorul> of<iciului> protopopesc ca președinte, Ioan Erdely m. p. preot în Tătărești; Emanuil Pelle m. p. preot în Terebești, George Perenyi m. p. preot g<reco> cath<olic> în Ruși, Mihail Darabanth m.p. preot g<reco> cath<olic> de Amațiu, Iuliu Szabó m. p. teolog absolut, Ludovic Mărcușiu coadjutor paroh în Mădăras m. p. ca notarul conferinței.

Pentru autenticitatea protocolului

Mihail Cinca m. p. adm<inistratorul> of<iciului> protopopesc din Mădăras.

6. 1890 aprilie 16, Vetiș. Adresă a protopopiatului Satu Mare din care reiese că participanții la conferința districtuală au optat pentru orașul Satu Mare ca loc de desfășurare a conferinței generale.

Reverendissimului Domn Ciriac Barbul⁶⁵ Arhi Diaconul părților sătmărene

La oficioasa conferință făcută de protopopii Districtelor Eriului Ioan Szelesianu,⁶⁶ D<omnul> Re<verendi>ssim Gavril Lazăr P<roto>p<o>pul Careiului, D<omnul> Georgiu Siutha parochului de Kis Maiteny⁶⁷, Vasiliu Leșanu, Parochul de Szent Miklos⁶⁸, Georgiu Maroșanu cooperatorul Careiului și notarial constoriatul și D<omnul> Ioan Basuconiaj, la modesta întrebare făcută unde se va celebra adunarea făcândă în 1 Mai a curenteii Preoțimea Districului Sătmarului toți unanimiter⁶⁹ au votat pentru ținerea adunării în orașul sau cetatea Sătmarului.

Despre care răspuns, cu expresiunea stimei profunde rămân.

În Vetuș în 16 aprilie 1890

R<everendi>ssimului Domn

Ioan Darabant

P<roto>p<o>pul Sătmarului

7. 1890 aprilie 17, Pomi. Protopopul districtului Someș informează pe Ciriac Barbul că din cauza postului nu a putut aduna preoții dar i-a informat printr-o circulară și au votat ca adunarea generală din 1 mai să aibă loc la Satu Mare.

74/1890/

Prea re<vere>ndisimului domn Ciriac Barbul arhidiacon

Carei - Mari

Primind copia protocolului conferinței ținută în Carei-Mare la 27 mart<ie> a<nul> cur<ent> în chestiunea Gimnaziului de Beiuș, după ce însă, din cauza păreseimilor⁷⁰ și a săptămânii mari a patimilor - în sensul protocolului - adunare districtuală nu s-a putut ține, i-am provocat intim - un circulariu - alăturând copia protocolului în origine - pe toți frații condistrictuali, pentru votarea locului conferinței generale ținândă în 1 mai a<nul> cur<ent> în Carei-Mare ori în Satu Mare?

Districtul Someșian fără osebire, cu unanimitate s-au dechiarat și subscris pentru ținerea adunării generale în Satu Mare.

Cu deosebită venerațiune rămân Al R<everen>d<isii>mei Domniei voastre

Pomi în 17 ap<ril>i<ie> 1890

Frate în Cristos Augustin Pelle, m.p. paroh și pro<topo>p

8. 1890 aprilie 18, Brașov. Articol apărut în Gazeta Transilvaniei în care se relatează despre acțiunile preoțimii sătmărene în chestiunea gimnaziului din Beiuș.

Preoțimea din protopopiatele Carei și Eriu s-a întrunit la o conferință în opidul Carei sub președinția Archi-Diaconului părților sătmărene la 27 Martie st<il> n<ou> a<nul> c<u>rent> în chestiunea gimnaziului din Beiuș. Deși puțini la număr, însă după zisa Mântuitorului: „unde-s doi sau trei adunați în numele meu, acolo sunt în mijlocul lor”, deciziile conferinței s-au adus în unanimitate, căci cu noi a fost Dumnezeu.

Acum totul depinde de la zelul celor opt protopopiate, că ce activitate vor dezvolta față de chestiunea importantă, căci din partea conferinței li s-a dat latitudine atât în privința alege-

⁶⁵ Chiriac (Ciriac) Barbul (1820-1896) născut probabil la Pomi, a urmat Seminarul teologic la Oradea, ajunge arhidiacon, asesor consistorial. O lungă perioadă a slujit în parohia de la Lipău. A fost unul dintre membrii marcantii ai P/N.R. Cf. Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, I, Ed. Citadela, Satu Mare, 2010, pp. 50-53.

⁶⁶ Ioan Silviu Sălăjan (1836-1896), preot, protopop, fost profesor la gimnaziul din Beiuș, autor a primei geografii românești a Ardealului. Cf. Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, I, Ed. Citadela, Satu Mare, 2010, pp. 46-49.

⁶⁷ Moftinu Mic.

⁶⁸ Sănmiclăuș.

⁶⁹ În unanimitate (în limba latină în original).

⁷⁰ Miercurea de la jumătatea postului Sfințelor Paști. În trecut desemna tot postul Paștelui.

rii locului, cât și a termenului pentru ținerea adunării generale. Acum preoțimea nolle velle⁷¹ nu poate sta mai mult locului. Opinia publică și-a pronunțat verdictul său în chestiunea asta, acum e rândul la protopopi și preoți a dovedi lumii că poate ieși ceva bun și din Satu Mare. Un episod de odinioară al diecesei Orădene s-a fâlit, că preoțimea lui e mai cultă dintre toate eparhiile gr<eco> catolice, acum așteaptă să vadă ce atitudine va lua clerul în aceste momente critice, și ce sprijin va da bunului episcop. Au trecut zilele acelea de tristă memorie, când ni se impunea ca cu ce partide politice din țară să ne unim la urnele de alegere. Acest arhieru nu a făcut presiune asupra convingerii nimănui și merită să-i dăm toată venerațiunea și tot ajutorul posibil în cauza ce o reprezintă. Să luăm exemplul de la alții, care se expun pentru susținerea și apărarea drepturilor lor, iar noi să le lăsăm pradă uneltirilor contrare? *Vigilantibus, non dormientibus jura subveniunt*⁷².

Stăm pe teren egal apărăm legile aduse de parlament și sancționate de Maiestatea Sa. Pentru Dumnezeu! Ce cugetați, dacă va merge tot așa unde vom da creștere băieților noștri? Profesorul de limba română din Satu Mare întrebă de elev „hogy mondjak ezt olahul”⁷³. Catechetul din Carei propune Religiunea în limbă străină. După Beiuș va urma altul. La urmă vom ajunge cu credincioșii noștri la starea deplorabilă a districtului protopopesesc de Satu Mare, unde poporul și-a pierdut limba, și numai chestiunea zilei e, când își va pierde religiunea. E de lipsă ca să ne adunăm cât de curând în Sinod.

G.S.

„Gazeta Transilvaniei”, anul LIII, nr. 77/ 6(18) aprilie 1890, p. 2.

9. 1890 aprilie 18, Brașov. Articol apărut în „Gazeta Transilvaniei” în care i se cere episcopului Mihai Pavel din Oradea să se pronunțe în problema gimnaziului din Beiuș.

Chestiunea gimnaziului din Beiuș. Sub acest titlul citim în „Kolozsvár” de la 12 Aprilie: „Articolul ce l-am publicat dăunăzi în chestiunea aceasta, „Gazeta” îl reproduce în întreg cuprinsul său și promite, că acum își va face observațiile sale față de acel articol. Le așteptăm. „Gazeta” provoacă totodată pe episcopul de la Oradea-mare, ca să spună ce e de făcut. Întregii acestei chestiuni i s-a dat o importanță mai mare de cum trebuia, „Gazeta n-avea să se adreseze în afacerea asta către episcopul român din Oradea-mare, pentru că zice „Kolozsvár” - „agitațiunea nu s-a pornit din cercul episcopului de la Oradea-mare. Ci din Arad, din cercuri private. De acolo s-a trimis cunoscutul apel. Nici însăși inteligența română n-a dat importanță apelului, din Februarie și până acum ea numai în comitatul Sătmarului a ținut adunare în chestiunea aceasta. Guvernul a fost în drept să facă ce a făcut. Cei ce n-au fost îndestuliți cu dispozițiunea ministrului, puteau să-și caute dreptul, să fi recurs la legislațiune; a face însă presiune asupra guvernului prin două trei adunări, asta nu se poate”.

Afirmările reptilei din Cluj n-au nici un temei. Nu cumva ar dori cei dela „Kolozsvár” ca să mergem în deputație la dl. Csaky și să-i mulțumim pentru lovitura de moarte ce a dat-o școalei române din Beiuș? Prea se preface a fi naivă, când scrie foarte bine, că aici se tractează pe viață și moarte!

Gazeta Transilvaniei, anul LIII, nr. 77, 6 -18 aprilie 1890, p. 2.

10. 1890 aprilie 19, Brașov. Articol apărut în „Gazeta Transilvaniei” în care este prezentat punctul de vedere al canonicului dr. Augustin Lauran⁷⁴ față de chestiunea gimnaziului din Beiuș precum și punctul de vedere al redacției ziarului față de aceeași problemă.

⁷¹ Fie că vrea, fie că nu (în limba latină în original).

⁷² Legile servesc celor care veghează, nu celor care dorm (în limba latină în original).

⁷³ Cum se spune asta în românește (în limba maghiară în original).

⁷⁴ Dr. Augustin Lauran (1844-1912) prelat papal și protonotar apostolic născut la Petea, rector din 1879 al seminarului diecezan din Oradea timp de 27 de ani, autor a 7 lucrări teologice. Cf. Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, I, Ed. Citadela, Satu Mare, 2010, pp. 38-40.

Ghestiunea gimnaziului din Beiuș

Înainte cu zece zile, în numărul de la 27 Martie (8 aprilie) ale foi noastre, am dat în toată estensiunea sa comunicatul semi-oficios, ce ministru unguresc de instrucțiune publică a făcut să se publice în una și aceeași zi (1 Aprilie) în toate ziarele guvernamentale și care comunicat avea menirea a răspunde, sau mai bine zis, a combate Apelul apărut în nr. 26 al „Gazetei Transilvaniei” din anul curent.

Cu ocaziunea aceasta, adresându-ne către toți aceia, care ne pot da lămuriri exacte asupra faptelor atinse în memoratul comunicat, cu rugarea, ca să o facă aceasta neamănat, acum adaugă: „E clar, că acum, după ce s-a publicat răspunsul semi-oficios al guvernului unguresc, este la rândul său datorია guvernului diecezei române gr. cat. orădene de a ne lămurii asupra chestiunii ca să știm ce putem crede și ce nu din afirmările comunicatului din vorbă”.

Opt zile după aceasta primiră de la Reverendisimul d-nul Canonic al bisericei catedrale gr. cat de Oradea-Mare Dr. Augustin Lauran articolul de mai jos. D-nul canonic vorbește, ce e drept numai în numele său și nu în numele guvernului diecesan, dar modul cum scrie ne face a crede, că articolul d-sale are scopul a justifica procederea ordinariatului gr. cat. de Oradea-mare în afacerea gimnaziului din Beiuș. Astfel, putem să le considerăm ca un răspuns din partea aceasta, mai ales dacă vom avea în vedere că dl. canonic Lauran este un membru de frunte al consistoriului și că, precum se crede, sfatul d-sale a înrăurit mult asupra atitudinii guvernului diecesan în această fatală chestiune.

Iată articolul d-sale:

Gimnaziul din Beiuș

Cauzei arhigimnaziului gr. cat. de Beiuș nimic nu i-a putut face mai rău serviciu, decât chiar lipsa de tact, cu care s-a ventilat aceea din partea unora pe calea ziaristiceii române. Era alarmarea diecezei și mai vârtos a Clerului prin „Apelul” cunoscut a fost chiar o eroare colosală.

Pentru molcomirea opiniei publice, trebuie să declar însă din capul locului, cum că afacerea nefericită a „steagului” a fost ce e drept „ocaziunea”, însă nici-decât „cauza” dislocării acelor trei profesori, prin o rară „mistificațiune”, îi înconjoară și astăzi cu aureola de martiri ai afacerii steagului.

Opinia aceasta trebuie să o rectific, încă și din această cauză, pentru că - întrebe cine nu-mi crede - și înșii interesați o scriu bine aceea, că dislocarea lor de la gimnaziul de Beiuș, unde ca preoți au fost în beneficiul diecesan, la alt beneficiu asemenea diecesan, a pretins, după împrejurări, individualitatea lor proprie, excepțională și în timpul „calamității”. Altcum lor nu li s-a făcut nici o înjură, pentru că diecesa nu i-a lăsat fără aplicațiune.

E adevărat însă, că nefericita afacere a steagului - și aceasta o pot constatata și fără vătămarea discreției, a provocat un șir întreg de corespondențe și de negocieri între guvernul țării și între guvernul diecesan.

E superfluu a și aminti, că guvernul țării stăruia într-acolo, ca să se închidă gimnaziul, sau să i se întindă astfel de garanții, pe lângă care să nu se încapă nici îndoială la spiritul patriotic al Institutului vehiculat prin informațiuni sinistre. Era stăruința guvernului diecesan, susținerea cu orice preț a acestui unic institut diecesan, chemat nu numai a subministra sucrescința pentru Cler, dar totodată a pregăti pe tinerii noștri în spiritul bisericei și pentru alte ramuri ale studiilor academice. Chiar pentru aceea caracterul „diecesan” și atârănarea exclusivă a Institutului de la jurisdicțiunea ordinariatului nu s-ar sacrifica pentru nici o eventualitate.

Cine nu vede din această scurtă espunere, că mersul acestor pertractări a fost cu mult mai discrețională, decât să se fi putut complica acela chiar prin admiterea la aceste pertractări a „areopagului” publicității?

Nu satisface curiozității publicului, ci asigurarea intereselor publice ale Diecezei a fost, și asta va rămâne devisa guvernului diecesan și în viitor. E drept, că în urma urmelor guvernul

diecesan a comunicat cu direcțiunea gimnaziului și ținereaordinațiunei ministeriale referitoare la limba de propunere în clasele superioare ale Institutului.

E greșită însă, dacă nu chiar tendențioasă, acea informațiune a articolului din „Nemzet” (1 Aprilie a.c. Nr. 90) ca și cum însuși Episcopul ar fi făcut „inițiativa” în privința aceasta.

Guvernul diecesan, ca una dintre garanțiile care ar putea să-l convingă pe înaltul guvern al țării, că archigimnaziul de Beiuș este un institut de învățământ menit pentru pregătirea tinerilor la ajungerea scopurilor indicate, era nu una instituțiune de demonstrațiuni politice, a pus ce e drept în prevedere învățarea limbei maghiare în mai mare estensiune, decât în trecut. Însă acelora care pentru acesta i-ar face guvernului diecesan vre-o imputare, numai așa le-aș putea crede că vorbesc sincer, dacă respectivii m-ar convinge despre aceea, că nici ei înșiși, nici fii lor, nu scriu ungurește nici un cuvânt și că se chiar îngrijesc ca fii lor absolvind studiile gimnaziale, afară de limba română să nu se cunoască nici o altă limbă română, să nu se cunoască nici o altă limbă cultă, ca așa făcându-li-se imposibilă chiar și întreprinderea studiilor academice, să se simtă mulțumiți și cu aceea, dacă inteligența română din patrie ar fi reprezentată numai prin proletariatul unei cete de semidocti.

Cel ce vrea să glumească numai, ori să pășească pe terenul publicității numai din prurit de scriere: acela să nu scrie „Apeluri”; să nu alarmeze Dieceza; și să nu îngreuneze pozițiunea acelora, cărora le zace la inimă adevăratul interes al cauzei ce o reprezintă.

Mai adaug încă și aceea, că pentru cazul, dacă înaltul guvern ar închide gimnaziul de Beiuș: procedarea aceasta ar fi ce e drept „injustă”, însă ar fi totodată și „legală” sau mai bine zis „după lege”. Ar fi „injustă”, pentru că oricum să se caracterizeze afacerea steagului: oricare exces condamnabil al oricărui copil nematur, nu poate fi „caracteristica” institutului. Atunci ar trebui să se închidă toate gimnaziile din țară, începând de la cele ale statului.

De ar fi după lege pentru că paragraful 50 al Art. XXX de lege din 1883 îl îndreptățește pe ministrul de instrucțiune a pretinde, chiar și cu amenințarea închiderii gimnaziului, demiterea tuturor profesorilor acelora despre care s-ar convinge, că nutresc simțăminte contrare statului. Și fiindcă precum se află oricâți români preocupați față de unguri, chiar așa se află oricâți unguri preocupați față de români, și în special față de arhigimnaziul gr. cat. din Beiuș: nu este eschisă (exclusă n.n.) posibilitatea, ca înaltul guvern să fi adus în convingere rătăcită față de conduita politică chiar și a întregului corp didactic. Dar „convingerea”, fie aceea chiar și „rătăcită”...

Era pentru eventualitatea închiderii gimnaziului e o iluzie deșartă aceea, că Majestatea Sa, decât să vadă închis gimnaziul de la Beiuș, să demisioneze pe toți miniștrii guvernului său constituțional.

Între astfel de împrejurări, concilierea opiniei publice, nu înstrăinarea aceleia de către gimnaziu, ar trebui să fie deviza tuturor acelora, cărora îi zace la inimă prosperarea acestui institut diecesan.

Dr. Augustin Lauran

Acest răspuns al d-lui canonic Lauran, mărturisim sincer, nu numai că ne-a pus în uimire, dar ne-a cauzat chiar o adâncă durere sufletească. Primindu-l tocmai în zilele luminate ale Paștilor l-am citit cu dorul de a vedea răsărind dintr-însul spiritul evanghelic al egalității și al dreptății, spiritul vieții și al libertății, dar ceea ce răsună din aceste rânduri nu este glasul învierii, ci glasul răstignirii.

Apelăm la toți cetitorii noștri nepreocupați, cari au urmărit cu atenție cele ce s-au publicat până azi în afacerea gimnaziului din Beiuș, și-i rugăm să ne spună în conștiința lor dacă spiritul în care este scris articolul d-lui Lauran se deosebește cât negru sub unghie de spiritul comunicatului semi-oficial al guvernului unguresc?

Noi nu aflăm nici o deosebire și cu aceasta, credem, acum caracterizată de ajuns de felul ingeniului d-lui Luran.

Comunicatul ministrului de instrucțiune susține că procedarea acestuia a fost legală. Tot acesta susține cu alte cuvinte dl. Luran. Comunicatul d-lui Csaky pretinde că guvernul era în drept „după lege” a închide gimnaziul din Beiuș. Aceasta o zice și dl. Canonic.

Comunicatul unguresc înșiră o mulțime de păcate ce le-ar fi comis corpul didactic și tinerimea de la gimnaziul din Beiuș. Dl. Luran nu combate afirmările de felul acesta, ci, deși într-un loc vorbește de „informațiuni sinistre”, care au tras la îndoială „spiritul patriotic al institutului”, totuși admite, că a fost lipsit a se da „garanții guvernului țării” că gimnaziul din Beiuș nu este o instituțiune de demonstrațiuni politice”.

Comunicatul guvernului unguresc combate Apelul, că poate duce în rătăcire opiniunea publică română. Același lucru îl face și dl. Canonic Luran. Numai într-un singur punct dl. Luran combate informațiunea publică în „Nemzet” și în celelalte foi de pânura ei, zicând că „este greșit, dacă nu chiar tendențios,, a susține, că însuși Episcopul ar fi luat „inițiativa” pentru introducerea limbei maghiare ca limbă de propunere în clasele superioare ale gimnaziului.

Oricât de rău a fost consiliat Episcopul în această tristă afacere, o asemenea „inițiativă” totuși nimeni n-ar fi putut-o admite, care scrie cât a făcut Prea Sfinția Sa pentru gimnaziul din Beiuș cu cele mai bune intențiuni.

Dar oare nu cumva comunicatul unguresc a înțeles sub acel cuvânt mai mult pasul consistoriului din Oradea-mare, prin care acesta a „pus în prevedere” învățarea limbei maghiare în mai mare estensiune ca în trecut”, pas pentru care este răspunzător și dl. canonic Luran și pentru care declarările sale de azi d-sa pare a se fi interpus cu toată energia?

Dl. Luran nu avea lipsă să ne „convingă”, cât preț pune d-sa pe învățarea limbei maghiare „în mai mare estensiune”. D-sa de mult ne-a „adus în convingere”, că în toate privințele întâietatea acestei limbi, în care și-a scris mai toate ofurile sale bisericești, făcând prin aceasta propagandă în sânul clerului român gr. cat. al Oradei-mari pentru „areopagul” opiniei publice maghiare, înaintea căruia își descoperă toate băierile inimei sale, pe când publicul român nu-i iartă nici măcar „curiositatea”, ce-o are de a afla, de la cei chemați și puși în frunte, din ce cauză și pentru care motive se sugrumă instrucțiunea română în vechiul așezământ de cultură al Bihorului.

Acum trebuie dar să fim uimiți, când am văzut din articolul dl. Luran, că d-sa în această atacare/afacere înoată în același ape, în care se scaldă și contrarii noștri naționali. Dar o adâncă mâhnire ne-a cuprins sufletul, când am înțeles din espunerile d-sale, că pune toată greutatea numai și numai pe „caracterul diecesan” al școalei din Beiuș și nu dă nici cea mai mică însemnătate caracterului ei național românesc.

Aici ne aflăm înaintea marei prăpastii, ce ne desparte pe noi cei cu „Apelul” și cei de la „areopagul publicității” de domnul Luran. Noi voim ca gimnaziul din Beiuș să fie și să rămână în veci o școală românească, care să răspândească cultură românească și numai românească, iar dl. Luran ne spune cu cea mai mare răceală, că voiesce să se susțină „cu orice preț” institutul ca institut „diecesan” și că acest caracter al său nu s-ar sacrifica pentru nici o eventualitate.

De aici putem deduce, că pe cărarea apucată de a da „guvernului țării” dl. Luran găsește, că se poate sacrifica caracterul românesc al gimnaziului și că acesta ar fi poate chiar o procedare „cu tact” care să ușureze pozițiunea celor de la „guvernul diecesan”. Ori dară se pot esplica în alt sens cuvintele „cu ori-ce preț” și „pentru nici o eventualitate,,?

Dar dl. Luran ne vorbește și de „asecurarea intereselor publice ale diecezei” zicând că aceasta a fost și rămâne „devisa” guvernului diecesan.

Ei bine îl întrebăm, cum își închipuiește d-sa interesele publice ale diecezei gr. cat. oră-dane dezbinându-le de interesele publice ale bisericei române gr. cat. și ale națiunei românești?

Nu a declarat episcopatul român gr. cat. de atâtea ori în modul cel mai sărbătoresc înaintea țării și a tronului, că limba română este o condițiune sine qua non, o condiție de viață pentru biserica gr. cat.? Și oare dieceza gr. cat de Oradea-mare nu face parte integrantă din această biserică? Și dacă dl. Luran ocupă un post atât de onorific la biserica catedrală din Oradea nu-l ocupă domnia sa oare ca fiu al bisericii române, ca preot român?

Nu neagă nimeni că școala din Beiuș este un institut diecesan, dar dieceza care îi dă acest caracter nu este oare o dieceză română, care trebuie să țină seama de interesele de viață ale credincioșilor săi români?

Dl. Luran recunoaște, că menirea gimnaziului din Beiuș este în prima linie „a subministra surescenența pentru cler și totodată a pregăti pe tineri în spiritul bisericii”. Ce cler va crește însă și ce spirit se va propaga în biserica română cu limba de propunere maghiară?

Iată de ce noi am susținut și susținem, că chestiunea gimnaziului din Beiuș este o chestiune de viață și de moarte pentru biserică și popor, care numai prin caracterul său românesc, prin limba sa română se poate desvolta și poate trăi.

Dar tocmai acest „caracter” și tocmai această „limbă” au fost lovite de forța brutală. Ce a făcut guvernul diecesan gr. cat. din Oradea ca să le apere?

Despre acesta dl. canonic Luran nu ne dă nici o lămurire. Ne arată numai, că după niște „pertractări discreționale”, care au fost ascunse dinaintea „areopagului” publicității „ca să nu se complice” lucrul, guvernul diecesan în urma urmelor a „comunicat” cu direcțiunea gimnazială „și tenorea ordinațiunei ministeriale”.

„În urma urmelor”! Acesta este trista semnătură a momentului!

În urma urmelor ne pomenim cu un caz ministerial, care răstoarnă temelia existenței școlii din Beiuș, care lovește în cel mai sfânt drept al bisericii și al poporului român.

Cei de făcut acum? *Hic Rhodus, hic salta!*⁷⁵

Dl. canonic Luran susține, că trebuie să ne împăcăm cu atentatul, să conciliem opinia publică. No și cei de-o părere cu noi susținem sus și tare, că ar însemna a ne înfige noi înșine pumnul în piept, și a sacrifica și interesele bisericii și ale națiunii, când am subscrie prin tăcerea noastră această nelegiuire.

Dl. Luran nu e pentru publicitate și poate nu e nici pentru Sinod. Noi cerem cea mai estinsă publicitate și cerem întrunirea Sinodului într-o chestiune de-o însemnătate atât de gravă.

Răspunsul d-lui Luran ne lasă aproape în același întuneric în care am fost, ceea ce vom arăta în alt articol. Cine poate aduce dar lumină în această nenorocită chestiune dacă nu Sinodul diecesei orădane?

Guvernul diecesan gr. cat. din Oradea mare, stând înaintea unei răspunderi atât de grele față cu prezentul și viitorul, va avea să aleagă opiniunea d-lui canonic Luran și între opiniunea publică a clerului și poporului diecesei orădan și a tuturor românilor de bun simț.

Gazeta Transilvaniei, anul LIII, nr, 78/ 7-19 aprilie 1890, pp. 1-3.

11. 1890 aprilie 19, Oradea. Adresă a episcopului Mihai Pavel către arhidiaconul Ciriac Barbul în care îi cere să înceteze să organizeze adunări și mișcări al căror scop nu este cunoscut de episcopie.

856

Reverendisimului în Christos Frate Ciriac Barbul

Archidiacon și paroc gr<eco> cat<olic> în Carei-Mari

Venindu-ne la cunoștință, cum că Frăția Ta te-ai decis de a provoca nescari mișcări zgomotoase și adunări tumultoase în districtele protopopești din comitatul Sătmariului pentru a pertracta atari cauze diecezane. După ce această intențiune a Frăției Tale nu ni-e încă insinu-

⁷⁵ Aici e Rhodos, aici să sari, vers din marele fabulist Esop (în limba latină în original). Folosit aici în sensul să arăți ce poți, cu ce te lauzi. Cf. B. Marian, *op.cit.*, p. 76.

atã, și prin urmare nu putem ști: pre ce bazã ai susceptut înscenarea acestor mișcãri, ce obiecte dorești a pertracta și pertractãrile ce direcțiune au sã urmeze, prin aceste vin a te provoca sã ne informezi previe despre intențiunile care dorești a le valora și despre obiectele pentru a cãror pertractare faci mișcãrile și provoci adunãrile în acele districte protopopești? și fãrã învoirea Noastrã sã încetezi de a mai face ceva pași în direcțiuni prin Noi necunoscute.

Oradea Mare, 19 aprilie 1890.

Pavel Ep<isco>pul

12. 1890 aprilie 21, Carei. Traducerea în limba maghiarã a procesului adunãrii protopopiatului Carei desfășurată în 21 aprilie la Carei trimisã redacției ziarului „Szatmár Megyei Közlöny”.

Jegyzõkönyv

Felvétellett Nagykárolyban, folyó év április hó 21-én a nagykárolyi görögkatolikus alesperesi kerület papsága kerületi közgyûlésben.

Jelen voltak az alulírottak.

TÁRGY

a). A szatmári részek görögkatolikus fõespereségi papsága általános közgyûlése helyének megszavazása.

b). A közgyûlési papság általános közgyûlési kiküldetésnek megválasztása, valamint

c). A kerületi papság megválasztandó bizalmi tagjainak egy emlékirat szerkesztésére kiküldése a belényesi gymnázium kérdésében, amely emlékirat, annak az általános közgyûlés általi elfogadása esetén a közgyûlés megyei hatóságban felterjesztessék.

Letárgyalás

Kerületi esperes napirendre tüzvén a fenti tárgyalássorozatot.

Ad.a. Általános közgyûlési helyül megszavaztatott: Nagykároly.

Ad.b. az általános közgyûlésen megjelenésre felhivatik a kerület összes papsága azonban a kerület képviselétével espesen kívül megbizatnak Siuta György és Papp Endre.

Ad.c. az emlékirat elkészítésével megbizatik Lázár Gábor.

Az általános közgyûlés megtartásának folyó év május 1-én. Kiirt határidejére vonatkozolag Fõtisztelendõ Barbul Cserjék szatmármegyei fõesperes számolva az idõben felmerült igen fontos körülményekkel a folyó év május 1-re kiirt határidõtõl eltérõleg uj határidõrõl folyo év május hó 15-ét írja kis mit legközelebb az esperességi kerületekkel közölni fog.

Kelt mint fent.

Lazar Gábor m.p kerületi esperes mint elnök és jegyzõkönyvelõ

Barbul Cserjék m.p.

Siuta György m.p.

Marosán Mihály m.p.

Papp Endre m.p.

Ajaki János m.p.

<traducere:>

Proces verbal

Înceiat în Carei la 21 aprilie anul curent în adunarea generalã a preoților din parohiile aparținãtoare districtului Carei.

Au fost prezenți cei care au semnat mai jos.

Obiectul:

a) Stabilirea locului adunãrii generale a preoților greco-catolici din pãrțile sãtmãrene,

b) Alegerea delegațiilor pentru adunarea generalã precum și

c) Alegerea membrilor pentru redactarea unui memorandum în privința gimnaziului

din Beiuș, memorandum care în cazul aprobării de către adunarea generală să fie trimis adunării generale comitatense.

Dezbaterea:

1) Protopopul districtului a stabilit obiectul adunării:

Ad 1) Adunarea generală a stabilit locul dezbaterii în Carei.

Ad b) Sunt chemați toți preoții din district pentru a participa la adunarea generală, dar ca delegați sunt desemnați George Șuta și Andrei Popp.

Ad c).Cu redactarea memorandumului se încredințează Gavril Lazăr.

2) Adunarea generală să aibă loc la data de 1 mai anul curent.

În privința stabilirii datei Chiriac Barbul, arhidiaconul de Satu Mare poate să stabilească o altă dată, 15 mai, dacă se ivesc împrejurări deosebite pentru data de 1 mai. Data va fi comunicată cu protopopiatele din arhidiaconat.

Dat ca mai sus.

Gavril Lazăr manu propria protopopul districtului

Chiriac Barbul manu propria

Ca președinte și scriitorul protocolului

George Șuta manu propria

Mihail Mureșan manu propria

Andrei Popp manu propria

Ioan Ajaki manu propria

13. 1890 aprilie 21, Carei. Protocolul original al adunării protopopiatului Carei desfășurată la Carei în 21 aprilie în care participanții au optat pentru ținerea adunării generale la Carei, însărcinându-l pe Gavril Lazăr de Purcăreți cu redactarea unui Memorand.

Protocol

luat la Carei în 21 aprilie 1890 din conferința clerului districtului p<rotopopesc> Carei.

Prezenți:

Subscriși:

Obiect:

Votarea locului conferinței generale a clerului din Arhidiaconatul părților sătmărene; alegerea delegaților la conferința generală precum și însărcinarea unor membrii din clerul districtual cu pregătirea unui Memorand în chestiunea gimnaziului din Beiuș, care din conferința generală la cazul primirii aceluia de această conferință să se sustearnă v<eneratului> Ordinariat.

Procesul verbal

Protopopul punând la ordinea zilei cele descifrate mai sus.

De locul conferinței generale se votează Carei.

A se prezenta la ședința generală să se provoace toți preoții districtuali, însă se prezintă din oficiu, afară de p<rotopop>, se delegă George Șuta și Andrei Popp.

Cu pregătirea memorandumului se însărcinează Gavril Lazăr.

Relativ la termenul conferinței generale scris pentru 1 Mai:

R<everendul> arhidiacon Ciriac Barbul, din considerarea unor împrejurări ivite față de acțiunea clerului din Archidiaconat, făcând cont cu aceste împrejurări, de termenul conferinței generale escrise 15 Mai a<nul> c<urent>, ceea ce numaidecât va comunica cu toate protopopiatele din Arhidiaconat.

D<at> c<a> m<ai> s<us>.

Gavrilă Lazăr de Purcăreți

protopopul distr<ictului> Carei

președinte și scriitorul protocolului

Ciriac Barbul

George Șuta

Mihail Mureșan

Andrei Popp

Ioan Ajaky

14. 1890 aprilie <după 21>, Carei. Scrisoare adresată ziarului „Szatmár Megyei Közlöny” prin care se aduce la cunoștință problemele cu care se confruntă gimnaziul din Beiuș.

Tisztelt szerkesztőség

Tennapi (tegnapi) becses fehévásának így szívesen engedve bátor vagyok tennapi gyűlésünk jegyzőkönyvét magyar fordításban becses lapjában közlés végett áttenni.

A jegyzőkönyv igen száraz tartalma aligha fogja az olvasó közönséget működésének, illetve mozgalmunk alanya, illetve tárgya felől tájékoztatni, mert tennapi gyűlésünk a folyó év március 17-én tartott értekezletünkön napirendre tűzött tárgya tovább fejlesztését ezekután más az alannyal illetve tárggyal mint a priori ismert dologgal nem foglalkozik.

Mozgalmunk alanya ugyanis a vallásügyek folyó év július 22-én kelt azon rendelete, melyel s saját pénzünkéből alapított, fentartott belényesi gimnáziumunk román tannyelvét a felső osztályokban suprimálva, tannyelvül a magyart modja ki, és így jelenben működésünk tárgya, meghatározása a helynek, megalapítása az időnek ahol és mikor egy általános közgyűlést tartunk melyben premizáltassék állásfoglalásunk a minket annyira megdöbentő ministeriális rendelettel szemben s miután a mozgalom a nagyváradi görögkatolikus egyházunk területén, szatmári, aradi illetve csongrádi átterjedt és az reszinek tartottuk folyo május hó 15-én a megye területén lévő 7 illetve nyolc esperesség kerületenkénti helyre vonatkozó leszavazásával Szatmár várossában egy általános közgyűlést tartani.

Ezek előre bocstásával remélem megértjük az ide mellékelt jegyzőkönyv tartalmát.

<traducere:>

Onorată redacție⁷⁶

La chemarea de ieri cu plăcere accept și am curajul să vă trimit procesul verbal încheiat în adunarea generală, tradus în limba maghiară, pentru a fi publicat în ziarul dumneavoastră.

Limbajul foarte sec al procesului verbal nu prea ar interesa publicul cititor despre obiectul mișcării noastre, deoarece nu privește obiectul consfătuirii din 17 martie anul curent.

Obiectul mișcării noastre constă în faptul că la data de 22 iulie Ministerul Instrucțiunii și Cultelor a suprimat limba română din gimnaziul din Beiuș, întemeiat și susținut din banii noștri și stabilește ca limba de predare în clasele superioare să fie limba maghiară. Astfel obiectivul mișcării noastre constă în stabilirea locului și a datei când să ținem o adunare generală în care să se stabilească poziția noastră față de acest ordin surprinzător. Mișcarea privește biserica noastră greco-catolică din Oradea care cuprinde protopopiatele din Satu Mare, Arad și Csongrad.

Astfel, la 15 mai anul curent vom stabili o adunare generală a celor 7 sau 8 protopopiate.

Făcând aceste precizări considerăm că veți înțelege conținutul procesului verbal trimis.

15. 1890 mai 20, Satu Mare. Protocolul conferinței generale a clerului greco-catolic român ținută în orașul Satu Mare în 20 mai 1890.

Protocol

Luat în conferința generală a clerului gr<eco> cat<olic> român din Arhidiaconatul părților sătmărene îngremiate diecesei orădane, ținută la 20 mai 1890 în cetatea liberă Satu Mare.

Prezenți subscrișii.

Obiect: a) Chestiunea gimnaziului de Beiuș, b) Școalele de la Nir, c) Ordinațiunea ministerială din 26 febr<uarie> 1890, d) Azilurile de băieți.

⁷⁶ Adresa este scrisă de protopopul Gavril Lazăr de Purcăreți și este adresată mai mult ca sigur ziarului „Szatmár Megyei Közlöny” care în luna aprilie a publicat un material dedicat chestiunii gimnaziului din Beiuș și sinodului care urma să se desfășoare la Oradea. Cf. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 90, 21 aprilie-3 mai 1890.

Pertractare.

Presidiul prin o cuvântare bine nimerită expune scopul convocării acestei conferințe și salutând în mod cordial pe cei prezenți, propune alegerea a 2 notari și declară ședința de deschisă. Conferința se constituie sub presiul Rev<erendisimului> d<omn> Ciriac Barbul, vicar foraneu, alegând 2 notari *ad hoc* în persoanele lui Ludovic Mărcuș, preot în Mădăras și Augustin Egri, paroh în Dindileag.

II. ad.a) *Chestiunea gimnaziului de Beiuș*. Protopopul Gavril Lazăr prezintă un proiect de rezoluțiune.

Conferința primește proiectul de rezoluțiune, în care *se cere încel mai scurt timp sinod*, și se alătură protocolului sub %, însă trei protopopi, Ciriac Barbul, Samuil Szabó, George Ardeleanu excepționează pasajul din memorandum referitor la apelată-la caz de neprimire din partea P<rea> V<eneratului> Ordinariat.

III. ad.b) Școalele de la Nir. Conferința văzând amenințate școalele noastre profesionale în fundament, și deosebit școalele din N<ir> Aciad, N<ir> Adoni și S<zent> George-Abrani, cuprinse de altmintea și în memorandumul conferinței:

Conferința în hotărârea sa spre a salva răul amenințător asemenea nu află alt mijloc mai acomodat, decât *convocarea sinodului diecezan*, în care totodată ar fi strict de a se îndruma învățătorii școalelor populare de a nu se abate de la planul de învățământ regnicolar stabilit la 1879 art<icolul> de lege 18 - precizându-se totodată și *starea învățătorilor confesionali, cu aceia în cauze disciplinare să nu mai fie supuși organelor ministeriale, decât autorităților lor naturale*.

IV. ad.c) *Ordinațiunea ministrului de culte din 26 febr<uarie> 1890*. Conferința în cauza ordinațiunii ministeriale din 26 febr<uarie> în cauza botezului decide:

Că deoarece aceea se trimite preoțimei noastre cu încungiuirea autorității noastre supreme bisericești competente pe cale administrativă, *conferința dețârmuresce a o respinge*.

V. ad. d) *Azilurile de băieți*. Conferința față de acest proiect de lege referitor la aziluri hotărăște:

Ca acest proiect să corespundă principiilor profesate de Fröbel, cu caracter profesional, cu temei religios-moral, deci este înviat P<rea> V<eneratul> Ordinariat a înrâuri din răspuneri, ca ceste instituțiuni humanitare să nu decline de la scopul lor adevărat, făcându-se unelte de maghiarizare - numai sub aceste condițiuni îl primește.

Dat ca mai sus.

Ciriac Barbul, archidiacon președinte, Ludovic Mărcuș not<ar> I, Augustin Egri not<ar> II, Samuil Szabó protopop, George Ardeleanu protopop, Gavril Lazăr protopop, Ioan Darabant canonic o<norar> protopop, George Șuta paroh, Vasile Leșianu prof<esor> emer<it> și paroh, Ioan Erdelyi, paroh, George Kerezi paroh, Ignațiu Szilagyi paroh, Mihail Darabant paroh, Andrei Pop preot.

„Gazeta de Transilvania”, an LIII, nr. 108, din 15-27 mai 1890, f.1-2.

16. 1890 mai 20, Satu Mare. Memorandum în ceea ce privește folosirea limbii române la gimnaziul din Beiuș adoptat în conferința generală a preoțimii românești sătmărene din 20 mai 1890.

Memorandumul

Preoțimei gr<eco> cat<olice> române din Archidiaconatul părților sătmărene, îngremiate diecezei oradane, în chestiunea gimnaziului de Beiuș.

Considerând, că limba noastră națională română, după ființa, caracterul și vitalitatea ei, e garantată de Ziditorul lumii, care a inspirat-o în sufletele a 9-10 milioane de români, de 2000 de ani așezați în orientul Europei și Marele Ziditor al lumii în economia sa divină nu suferă amestec omenesc;

Considerând, că *limba noastră națională română*, după forma, dulcea dialectică și actuala cultură a ei, *stă pe același nivel cultural cu celelalte limbi europene*, și așa pe deplin aptă de a coopera în propagarea culturii europene la popoarele semi barbare din orient;

Considerând, că *limba noastră națională română* din punct de vedere al dreptului de existență e garantată nu numai prin constituțiunile bisericești și papale, dară și prin legile fundamentale ale statului civil, decretându-se limba română, prin legi constituționale sancționate de Maiestate, de *limbă națională-rituală în biserica noastră*, de *limbă de propunere în școlile noastre*, de *limbă oficioasă în afacerile noastre bisericești-școlare*, de *limbă consultativă și protocolară în afacerile justi<ți>are ale statului*;

Considerând, că trei milioane de Români din regatul nostru ungar au lipsă de o mare contingentă de bărbați desăvârșit erudiți în limba română, și așa din punctul de vedere al necesității, *limba noastră națională română trebuie să o vorbească perfect preoții și învățătorii ca cultivatorii poporului, amplexii comitatului ca guvernatorii imediați ai poporului, iar judecătorii civili ca deplin înțelegătorii cauzelor cetățenilor angajați la procese civile, respectiv intaminată cu procese criminale*;

Cu durere aflând însă, că pentru pregătirea limbistică a unei atât de importante contingentă, în părțile noastre *numai de un institut dispunem*;

Cu durere aflând, că statul pentru pregătirea limbistică română a unei atât de importante contingentă, în butul legilor fundamentale de stat, nu se îngrijește, *nu ridică institute cu limbă de propunere română*; ba cu adâncă durere aflând, că înaltul guvern nu numai n-are părintească propensiune, nici cel puțin față de institutele române ridicate din banii noștri proprii, nu numai nu ne dă mână de ajutor pentru dezvoltarea noastră națională, *dară și ceea ce o avem, dacă nu ni-o ia cu totul, cel puțin ni-o face foarte problematică*; căci

Cu adâncă amărăciune sufletească aflăm, că Înaltul ministru de culte și instrucțiune publică, dând auz la informațiunile sinistre ale unor vrăjmași neîmpăcați ai noștri, și luând de bază impertinența detestabilă a unui băiețandru - prin ordinațiunea sa din 22 iulie 1889, *în gimnaziul nostru superior de Beiuș, în clasele superioare suprimând limba de propunere română, aceea o înlocuiesc cu limba maghiară, și această procedură intenționează a o urmări și în școlile noastre populare de Nyiradony, Nyiracsád și Szentgyörgyábrány, și așa*,

Până în adâncul sufletului cutreierați, aflând că *existența noastră națională e amenințată cu totală extirpare din biserică, din școală, din stat, ba chiar din familie*:

Conferința generală actuală cu vot unanim aduce următoarea rezoluțiune:

Clerul gr<eco> cat<olic> român din archidiaconatul părților sătmărene îngremiate diezei orădane, pentru rezolvirea canonică și legală a cestiunei limbistice a *gimnaziului român de Beiuș*, precum și a *școalelor din Niradon, Niraciad și Sântgeorgiuabrani*, apelează la *sinodul diezezan*, a cărui convocare o cerem în cel mai scurt timp. Iar la cazul neprimirii acestui apel, Prea Ven<eratul> Ordinariat diezezan cu umilință este rugat a considera lucrul *apelat la mitropolie*, respective la *P<rea> S<finția> S<a> patriarhul Romei*, și pe această cale pentru sanare și părintească rezolvire propus *Majestății Sale Regelui* nostru apostolic.

Apelullasinod, casubiectul rezoluțiunei conferinței, era și are de bază următoarele motive:

Cuvântarea inaugurală a Ilustrității Sale Prea Sfințitului nostru episcop ne asigurază, că Ilustritatea Sa în toate cauzele momentoose și lucruri de importanță se va folosi de sfatul clerului și poporului său, iar un lucru de cea mai colosală importanță e chiar chestiunea gimnaziului de Beiuș și a școalelor nostre de la Nir.

Gimnaziul de Beiuș în fundațiunile sale numără și bani colectați de la clerul rural, precum și de la poporul din întreaga dieceză a noastră; iar școalele de la Nir sunt ridicate și susținute de însăși poporeni, avem deci dreptul a da front în contra atacurilor îndreptate contra școalelor ridicate și susținute din banii noștri proprii, mai făcând cont și cu împrejurarea

oribilă, că apetitul atacatorului crește mâncând.

Caracterul gimnaziului de Beiuș, că acela e „gimnaziu cu limba de propunere română”, e decretat și confirmat în sinodul nostru diecezan din 1882, de care caracter iarăși numai prin sinod se poate despoia.

Biserica noastră, neînzeștrată fiind cu drepturi autonome constituționale moderne, ca ea întrunită în congres bisericesc național, în cazuri de răstřiște, să poată da front atacurilor dușmănoase, *Ultimul azil de scăpare îl aflăm în sinodalitate*, de unde sușternându-ni-se durerile la scaunul Romei, cu puternica întervenire a sfântului scaun să se propună acelea pentru sanare *Maiestății Sale Regelui* nostru apostolic ca și la supremul patron și protector al bisericilor și școalelor noastre naționale.

Sătmar, 20 mai 1890.

Prezentat prin: Gavril Lazăr protopop.

„Gazeta de Transilvania”, an LIII, nr. 108, 15/27 mai 1890, p. 2.

17. 1890 mai. Scrisoare adresată lui Ciriac Barbul în care se descria atmosfera favorabilă ce domnea în Consistoriul orădean, în afară de canonicul Lauran, față de inițiativele preoțimii sătmărene.

Prea iubite Bade!

Am fost ca examinator la examenele sinodale, reprezentațiunea noastră va avea efect, chiar canonicul *a latere* îmi puse în vedere utillierea apelului nostru, dacă nu în sinod cel puțin în consistoriu; canonicul Lauran n-ar fi străin de ținerea unui consistor plenar în cauza gimnaziului și a școalelor de la Nir. Ceilalți canonici sunt părținatorii cauzei și acțiunii noastre, iar cei minorum gentium din Oradea după datina bătrână vor ține cu cel mai tare. Peste tot luat-am seamă că în Oradea se află în oarecare confuziune. N-ați venit în Hotoan! Pentru ce?

Salutare de la cumnatul Gavrilă

<f.1 v:> 90/9

18. 1890 iunie 25, Oradea. Adresă a episcopului Mihai Pavel către Ciriac Barbul în care îl invită să ia parte la ședințele din 8-9 iulie a consistoriului Episcopal lărgit.

1330/1890

R<e>v<erendisi>mei Fr<ăției> Sale Ciriac Barbul, archidiac<on> și parochu în Nagy-Károly

În ședințele consistoriului concursuale, care se vor ține în 8 și 9 iulie st<il> n<ou> a<nul> c<urent> având de a pertracta și alte obiecte de interes comun pentru întreaga dieceză, am aflat cu cale de a dechiara acel consistor de consistor plenar diecezan și de a chema la participare nu numai pe toți asesorii consistoriali, ci și pre toți protopopii și administratorii oficiului protopopesc din întreaga dieceză, având care nu sunt asesori asemenea vot cu asesorii consistoriali.

Prin urmare cu aceste Te provocăm și pe Fr<ăția> Ta, ca - putând face - să te prezentezi nesmintit aici în Oradea Mare și să participezi la ședințele mai sus indicate.

Oradea Mare 25 iunie 1890.

Pavel Ep<isco>pul

1891 ianuarie 20, Oradea. Circulară a episcopului Mihai Pavel al Oradei către preoții dicezei în care le mulțumește pentru faptul că i-au fost alături în ultimii doi ani, justificându-și și acțiunile întreprinse în chestiunea gimnaziului din Beiuș.

Veneratului cler întreg al Dicezei gr<eco> cat<olice> de Oradea Mare.

Iubiților în Cristos Frați și Fii!

Între împrejurările cele grele ale vieții mele, când un caz trist familiar din anul trecut m-a atins foarte dureros; când și starea cea debilă a sănătății mele, mi cauzează multe îngrijiri

și suferințe; după Providența Dumnezească numai în Frățiile Voastre mi-am aflat mângăiere. Am speriat cu multă plăcere iubirea cea sinceră a Frățiilor Voastre care cu mine suferiți de suferințele mele, și cu mine vă bucurați de bucuriile mele; precum și eu iau parte la suferințele și bucuriile Frățiilor Voastre.

Mulți în persoană, mulți în scris v-ați îngrijit a mă mângăia în suferințele mele. Mulți din ocaziunea sărbătorii Sfântului meu Patron și a Anului Nou, mi-ați oftat din visteria inimei cei nobile daru și îndurare de la Dumnezeu. Iară din ocaziunea distincțiunii mele, de care m-a învrednicit mai de curând grația Majestății Sale gloriosul nostru Împărat și Rege Apostolic, nu numai m-ați felicitat, parte în persoană, parte în scris: ci peste aceste mi-ați donat și un album foarte frumos, subscris de întregul cler venerat al Diecezei, concretizat prin providență păstorierei mele. Vă asigur Iubiți Frați și Fii, cum că acest don mi-a cauzat între suferințele mele multă plăcere și bucurie, pe care ca pe un clenodiu de mare preț îl voi păstra peste tot decursul vieții mele ca semn învederat al iubirii Frățiilor Voastre nutrite față de persoana mea, care clenodiu între toate împrejurările mă va mângăia și mă va anima spre fapte energioase conducătoare la scopul sublim al destinațiunii noastre.

Dar mai vârtos acum, când, precum vă e cunoscut și Frățiilor Voastre, mai ales din ziarele românești „Gazeta Transilvaniei” și „Tribuna”, niște indivizi nepacnici, conduși de nu știu ce spirit, vărându-se pe sine de interpreți ai „opiniunii publice”, seducând în prima linie pe înșiși Redactorii foilor numite, se par a nu avea alt scop al vieții, decât după subminarea autorității mele episcopoești, sfâșierea Frățiilor Voastre în partide.

Aceste elemente turbulente și contrare intereselor noastre diecezane, întru ajungerea scopurilor sale meschine de mai sus, nu se sfiesc nici chiar de arma calomniei. Deonestează și discreditează chiar și dispozițiunile cele mai salutare ale guvernului diecezan. Fără cunoașterea cauzei se obtrud de superarbitrii ai deciziunilor consistoriale, în cele mai delicate afaceri. Ba cu una cutezare temerară, se gereză chiar și de scrutători ai inimilor, timbrând și cele mai nobile intențiuni. Afacerea gimnaziului din Beiuș o mistifică, ba pentru vicieria și seducerea opiniunii publice, o chiar și falsifică.

Ei se încearcă a-i da afacerii acel aspect, ca și cum acest guvern diecezan nu și-ar fi împlinit datorința față de salvarea intereselor acestui institut cultural diecezan; pe lângă toate că, aceia, care dintre Frățiile Voastre ați participat la consistoriul plenar din 9 iulie 1890, știți bine, că dacă în afacerea aceasta nu s-ar fi urmat, precum s-a urmat, direcțiunea dictată de împrejurări, gimnaziul din Beiuș astăzi n-ar mai exista, și sacrificiile materiale aduse tot în interesul sustărei institutului, toate ar fi zadarnice. Din care considerațiune mi se face să cred, că elementele turbulente din întrebare încă s-ar fi bucurat de aceea dacă s-ar fi casat gimnaziul, pentru că atunci ar avea întru-adevăr motive, cu care să mă înegrească înaintea publicului, deoarece dintre cei 250 și mai bine de tineri români, care cresc astăzi în acel institut de știință, nici 10% n-ar fi în stare să se crească la alte institute din patrie.

Dar ei zic, că un „Sinod diecezan” ar fi dezlegat altcum problema. Iluziune deșartă! Cuvintele „Sinod diecezan” n-au acea putere fermecătoare, ca să schimbe natura lucrurilor. Întrebarea a fost: Să se caseze oare institutul, ori, spre a se putea crește acolo tinerimea română *prin Preoți diecezani*, să se conserve cu orice preț? Eu nu cred, că „Sinodul diecezan”, la carele cu puțină excepțiune, tot numai aceia ar fi participat, care au participat și la Consistoriul plenar, să fi putut lua altă rezoluțiune, decât aceea care a luat-o Consistoriul plenar, pe lângă conservarea cu orice preț a gimnaziului.

Iară cu privire la *expedient*: dintre membrii Consistoriului plenar rugați a-și propune părerile cu toată sinceritatea, nime nu mi-a știut sfătui alt expedient, decât care după consultări repetite cu Excelența Sa D<omnul> Mitropolit și ceilalți Ilustrisimi D<omni> Episcopi ai provinciei bisericești, după matura deliberațiune în coînțelegere cu Capitlul Catedral și cu Consis-

toriu ordinar. E dară contrar adevărului și acea insinuațiune, ca și cum membrii Consistoriului plenar ar fi stat sub nu știu ce presiune, care i-ar fi oprit de la manifestarea părerilor sale în această afacere. Martori îmi sunt la aceasta dintre Frățiile Voastre, toți acei bărbați veneranți, care au participat la Consistoriul plenar din întrebare.

Altcum pentru mine e una adevărata enigmă aceea, că, pe lângă toate că au fost timpuri când în gimnaziul din Beiuș toate studiile s-au propus în limba maghiară; pe lângă toate că într-un timp chiar dintre români și-au dat unii toată silința, ca gimnaziul din Beiuș să se prefacă în gimnaziul de stat; pe lângă toate că, într-un timp, tot români, din motivul că studenții români să-și poată însuși mai ușor limba maghiară, au decis ca studiul limbei și literaturii maghiare propus până atunci românește, să se propună ungurește; pe lângă că într-un timp iarăși s-a decis ca studiul istoriei și al geografiei să se propună în limba maghiară, precum s-a și propus de atunci continuu, și sunt dintre oameni de-ai noștri, care pe docenții poporali diecezani contra dispozițiilor consistoriale îi înviază la sprijinul inspectorilor comitatensți: totuși, acele elemente turbulente, sub a căror ochi s-au întâmplat și se întâmplă și acestea, nu și-au ridicat vocea, contra acestor măsuri; iar acum timbrează de trădarea intereselor institutului încă și acele dispozițiuni, care între împrejurările date s-a recunoscut de unic *expedient* pentru însăși salvare existenței Institutului, chiar și prin Consistoriul plenar.

Dar de la oameni, care părăsind terenul obiectivității, își îndreaptă atacurile numai singur contra persoanei mele, care prin urmare pe calea publicității chiar atunci îmi pun în vedere, că îmi vor huli memoria încă și după moarte, când credem în Domnul, a fi prestat Diezezei tot, ce s-a împlinit de la mine, nimica nu se poate lua serios.

Încă și de aceea li pare rău acestora, că eu ca preot de 40 de ani și Episcop de 19 ani, mi-am câștigat și avere privată. Da, am eu și avere privată, pentru că cele agonisite cu multe griji și ostenele, le-am și știut cruța. Numai așa mi-a succes a pune temei și acelui „Fond subsidiar diecezan”, la care am contribuit până-aci suma rotundă de patru sute de mii, adică 400000 fl<orini>. Și dacă mi va ajuta Dumnezeu, doresc a mai crea încă și alt fond, menit numai singur pentru sublevarea posibilă a indigențelor Clerului diecezan, atât de rău dotat.

Cu cât m-a atins dară de dureros atacurile jurnalistice îndreptate de un an încoace contra persoanei mele, cu atât mi-a alinat durerea, manifestațiunile de iubire a Frățiilor Voastre.

Ocupațiunile mele cele multe, nu mi-au conces atât timp, ca fiecăruia la timpul său să vă pot răspunde mulțumita și recunoștința mea, pentru bunăvoința în care m-ați împărtășit. Drept aceea Veneranți în Cristos Frați, Canonici, Protopopi, Parohi, Preoți și Clerici, întreg venerat cler diecezan, primiți cu toții recunoștința mea părintească și mulțumita mea cea mai călduroasă, exprimată în aceste orduri, atât pentru donul prețios, cât și pentru felicitările cele cordiale adresate persoanei mele. Eu asemenea vă asigur despre iubirea ce o păstrez în pieptul și inima mea față de Frățiile Voastre și vă rog totodată să mă sprijiniți cu rogațiunile voastre precum vă sprijinesc și eu înaintea Tronului ceresc; ca astfel ajutamați împrumutat, să putem face tot ce va fi puțință spre mai marea mărire a lui Dumnezeu, înflorirea și bunăstarea sfânței noastre religiuni și biserici, pentru fericirea pământescă și cerească a Frățiilor Voastre, și pentru prosperarea și mântuirea poporului credincios.

Darul Domnului Nostru Isus Cristos, și iubirea lui Dumnezeu și Tatăl, și împărtășirea Spiritului Sfânt, să fie cu voi cu toți.

Oradea-Mare, 20 ianuar 1891.

Pavel m<anu> p<ropria> Ep<isco>pul

<f. 2 verso: nr. 5/891 primit în 29 ianuarie>

Mihaela Sălceanu

Muzeul Județean Satu Mare; Satu Mare, RO

e-mail: ela_1975@yahoo.com